

Г Л А С Н И К

АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ ВОЈВОДИНЕ
ЧАСОПИС ЗА ПРАВНУ ТЕОРИЈУ И ПРАКСУ

Година LXVIII
Књига 56

Нови Сад, мај 1996
Број 5

САДРЖАЈ

Тема Гласника:
ПРАВО И ПОЛИТИКА

ЧЛАНЦИ

Др Маријана Пајванчић	Релативна већина и њени парадокси (о једном типу већинског система избора) / 155
Др Иван Јанковић	Кажњавање дезертера: пресуде Војног суда у Нишу за кривична дела из чл. 214. и чл. 217. КЗЈ у 1994. години / 162
Др Ласло Секел	Србија: промена без трансформације / 173
Дејан Укропина	Избеглице и људска права / 185

ПРИКАЗИ

Др Јанко Кубињец	Данило Н. Баста: „Право и слобода” / 191

ВАНРЕДНА СКУПШТИНА
АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ ВОЈВОДИНЕ / 194

ХРОНИКА / 196

ПРАКСА

Кривично право — Грађанско право / 199

САОПШТЕЊА

Са седнице Управног одбора АКВ / 203

Указом Председништва СФРЈ бр. 64 од 12. јула 1988,
поводом 60-годишњице излажења,
„ГЛАСНИК” Адвокатске коморе Војводине
о д л и к о в а н
Орденом заслуга за народ са сребрном звездом

CONTENTS

Topic of Glasnik: LAW AND POLICY

ARTICLES

- Marijana Pajvančić, Ph. D.   Relative Majority and Its Paradoxes
(About One Type of Majority
Election System) / 155
- Ivan Janković, Ph. D.   The Punishment of Deserters: The Verdicts
of Nish Military Court in 1994. for the
Criminal Acts from § 214. and § 217.
CC FRJ / 162
- Laslo Sekelj, Ph. D.   Serbia: The Change Without
Transformation / 173
- Dejan Ukropina   Refugees and Human Rights / 185

BOOK REVIEWS

- Janko Kubinjec, Ph. D.   Danilo N. Basta: „Pravo i sloboda”
(„Law and Liberty”) / 191

SPECIAL ASSEMBLY OF THE VOJVODINA BAR ASSOCIATION / 194

CHRONICLE / 196

CASE LAW

Criminal Law – Civil Law / 199

NOTICES

From the Meeting of the Managing Board of the Vojvodina Bar Association / 203

ГЛАСНИК
АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ ВОЈВОДИНЕ

Покренут 1. јуна 1928.

Главни и одговорни уредници

Др Костиа Мајински (1928—1932), *др Никола Николић*
(1933—1936), *др Василије Сјанковић* (1936), *др Славко М.*
Бирић (1937), *Владимир К. Хаџи* (1937—1941), *Милорад*
Бојић (1952—1972), *Сава Савић* (1973—1987), *Мирослав*
Здјелар (1987—1994)

Уређивачки одбор

СЛОБОДАН БЕЉАНСКИ

главни и одговорни уредник
адвокат у Новом Саду

Др Енике Веј, адвокат у Новом Саду, *Милан Добросављевић*,
адвокат у Новом Саду, *др Јанко Кубињец*, адвокат у Бач-
ком Петровцу, *Срђан Миковић*, адвокат у Панчеву, *Пре-*
драј Веселиновић, адвокат у Новом Саду, *Радивоје Јовић*,
адвокат у Новом Саду

Технички уредник
Мирјана Јовановић

Адреса Уредништва

21000 Нови Сад, Змај Јовина 20/1. Телефон: 021/29-459
Рукописи се не враћају

ГЛАСНИК

АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ ВОЈВОДИНЕ

ЧАСОПИС ЗА ПРАВНУ ТЕОРИЈУ И ПРАКСУ

Година LXVIII
Књига 56

Нови Сад, мај 1996
Број 5

ЧЛАНЦИ

Др Маријана Пајеанчић
професор Правног факултета у Новом Саду

РЕЛАТИВНА ВЕЋИНА И ЊЕНИ ПАРАДОКСИ*

(О једном типу већинског система избора)

САЖЕТАК: Методом попуне једног посланичког места, бирачи гласају додељујући свој глас једном кандидату. Кандидат који освоји више гласова од било ког другог кандидата, има релативну већину у односу на остале кандидате, и он је изабран. Кандидат изабран без апсолутне већине може имати више гласова против себе него за себе. У систему релативне већине бирачи могу гласати тактички. Гласови за кандидата више не одражавају стварну вољу бирача. У попуни једног места, систем релативне већине може довести до тога да више од половине бирача не буде представљено.

Кључне речи: изборни систем; релативна већина; тактичко гласање; појединачно место попуна.

Изборни систем заснован на релативној већини као основни принцип на коме почива узима правило одлучивања о односу гласова и посланичких мандата. То је правило већине.

У уставно-правној теорији релативна већина позната је још и под називима исподполовична већина, систем највећег броја или систем једнокружног гласања.

* Рад примљен: 2. III 1996.

У прилог прихватању изборног система који почива на релативној већини говоре два разлога:

Први је општи и везује се уз све изборне системе који почивају на већинском начелу. То је избор личности. Бирач свој глас додељује једноме од номинованих кандидата руководећи се квалитетима које, по његовом мишљењу, поседује кандидат за кога гласа.

Други, који је карактеристична одлика система релативне већине је једноставност изборног система. Овај изборни систем није компликован ни за бираче од којих се само тражи да свој глас дају једноме од кандидата, нити у поступку обраде изборног материјала.

Најозбиљнији приговор који се упућује изборном систему у коме о додели мандата одлучује релативна већина јесте да састав парламента неадекватно изражава вољу бирачког тела.

а) Начин гласања у систему релативне већине

Бирач располаже једним гласом кога додељује једноме од кандидата који су номиновани у изборној јединици. Технички доделу гласа је могуће извршити на два начина:

— Бирач означава (најчешће заокруживањем) број који се налази испред имена кандидата за кога гласа, што је чешћи случај у пракси изборних система.

— Бирач на гласачком листићу уписује име кандидата коме је дао свој глас, што је у пракси изборних система ређе прихваћено, јер је компликованији за техничку обраду резултата избора.

б) Број посланика који се бира у изборној јединици

У изборним системима који прихватају принцип релативне већине као основ за освајање мандата у једној изборној јединици се бира:

— Само један посланик у једној изборној јединици, што је најчешће случај (униноминално кандидовање и униноминална изборна јединица). Овакву праксу наилазимо на пример у изборним системима Енглеске, Канаде, САД и др.

— Више посланика у једној изборној јединици, што је ређе у примени (плуриноминално кандидовање и плуриноминална изборна јединица). Овакве примере пружају изборни системи Шпаније, Чилеа, Бразила и др.

с) Основно правило избора

Правило избора у систему релативне већине је да мандат осваја онај међу истакнутим кандидатима који има више гласова (релатив-

ну већину) од гласова који је освојио било који од осталих кандидата који су били у конкуренцији за освајање посланичког мандата. Према овом основном правилу овај систем доделе мандата назива се још и системом исподполовичне већине или системом највећег броја.

d) Број излазака на биралишћа

Бирачи само једном излазе на биралиште, по чему је овај систем доделе мандата назван још и системом једнокружног гласања.

e) Додела мандата у случају када се у изборној јединици додељује само један мандат

Додела мандата и већина у укупном броју датих гласова зависи од броја кандидата који су у утакмици за освајање једног посланичког места. Уколико се број кандидата који конкуришу на једно посланичко место повећава, повећава се дисперзија бирачких гласова па је и већа вероватноћа да мандат освоји кандидат који има знатно више гласова против себе, него гласова који су додељени њему. У примеру који следи биће приказан избор између два кандидата, између три кандидата и између четири и више кандидата:

— На посланичко место конкуришу два кандидата

Када се мандат додељује применом начела релативне већине, а на једно посланичко место конкуришу само два кандидата, при додели мандата могуће су две ситуације:

Прва, када је један од кандидата освојио највећи број гласова, који је у том случају уједно и апсолутна већина гласова.

A 60 мандат осваја кандидат A

B 40

—
100

Друга, када сваки од кандидата освоји идентичан број гласова, те се поставља питање који од кандидата ће у том случају освојити мандат?

A 50

B 50

—
100

У овом случају у спору око доделе мандата, у највећем броју изборних система пресуђује коцка, јер бирачко тело подједнако вреднује свакога од кандидата.

— На посланичко место конкуришу три кандидата

Када на једно посланичко место конкурише три кандидата, могуће су две ситуације:

Прва, када један од тројице кандидата освојивши највећи број гласова уједно достигне и апсолутну већину гласова, те он осваја мандат.

A 50 мандат осваја кандидат A

B 30

C 20

—
100

Друга, када један од тројице кандидата освоји највећи број гласова у односу на преосталу двојицу, али не достигне апсолутну већину. У том случају, применом правила највећег броја (релативна већина) мандат ће припасти том кандидату.

A 40 мандат осваја кандидат A

B 35

C 25

—
100

— Када на једно посланичко место конкурише четири и више кандидата мандат се додељује ономе од кандидата који је освојио више гласова од било ког другог кандидата (релативна већина). Број гласова потребан за освајање мандата, биће већи или мањи у зависности од броја кандидата који аспирирају на једно посланичко место. Однос гласови—мандати може показати велику несразмеру. Илустроваћемо то следећим примером:

A 35	A 30	A 25	A 20	A 15	A 11
B 25	B 25	B 20	B 15	B 14	B 10
C 25	C 20	C 20	C 15	C 14	C 10
D 15	D 15	D 15	D 15	D 14	D 10
—	E 10	E 10	E 15	E 14	E 10
100	—	F 10	F 10	F 14	F 10
	100	—	G 10	G 11	G 10
		100	—	H 4	H 10
			100	—	I 10
				100	J 9
					—
					100

Дисперзија гласова између више кандидата, како показује пример, изражава и први парадокс начела релативне већине, примење-

ног у комбинацији са већим бројем кандидата који су номиновани за једно посланичко место. То је парадокс избора гласовима против. За кандидата који је изабран јер је освојио највећи број гласова у односу на остале кандидате може се рећи да је пре изабран гласовима који су дати против њега, него гласовима које је сам освојио. У нашем примеру то ће бити:

A 35	A 30	A 25	A 20	A 15	A 11
против 65	против 70	против 75	против 80	против 85	против 89

Као одговор на овакав могући исход резултата избора долази до промене у понашању бирачког тела, па се гласање за кандидата кога бирач стварно жели да изабере, фактички претвара у гласање против кандидата које је, по мишљењу бирача фаворит изборне утакмице. Такво понашање бирача је други парадокс релативне већине, који можемо назвати тактичким гласањем бирача. Уколико бирач верује да кандидат коме он стварно жели да да свој глас, нема већих изгледа у такмичењу са другим кандидатима, догађа се да бирач на гласачком листићу не изрази своју стварну вољу, већ да свој глас додели ономе од двојице односно ономе од више кандидата за кога верује да, у односу на фаворита изборне утакмице, има мање шансе за победу. Овакво гласање назива се још и гласањем за последњег неприхватљивог кандидата међу кандидатима за које бирач верује да ће бити два водећа кандидата у изборној утакмици. Таквим гласањем бирач угрожава позицију и шансе кандидата фаворита. На пример:

A 40
B 35
C 25
—
100

У случају тактичког гласања бирача, бирачи који су у нашем примеру стварно желели да гласају за кандидата С за кога знају да има мале изборне шансе, а по њиховом мишљењу фаворит изборне трке је кандидат А, кога они не желе да виде као свог посланика, они свој глас додељују кандидату В, угрожавајући на тај начин позицију кандидата фаворита. На пример:

гласање по стварној жељи бирача	тактичко гласање	
A 40	A	40
B 35	B 35+25 (гласови бирача кандидата С) =	55
C 25	—	100
—	100	

Мандат ће у нашем примеру, уколико дође до тактичког гласања, припасти кандидату В.

Тактичким гласањем бирач, ослањајући се на сопствену песимистичку прогнозу у односу на изборне шансе кандидата кога би желео да изабере, ускраћује своју подршку кандидату кога међу предложеним кандидатима стварно жели да изабере, и глас додељује једноме од оних кандидата који нису фаворити изборне утакмице, угрожавајући тако позицију фаворита. Гласови бирача дати кандидатима, у том случају више не одражавају стварне жеље бирачког тела. Парламент тада није израз стварне воље бирачког тела. На тај начин доведена је у питање легитимност избора, јер је угрожен један од основних принципа на којима почивају избори — принцип да састав парламента одражава вољу бирачког тела.

Како би се избегло тактичко гласање које води искривљавању стварне воље бирачког тела, у изборним системима који принцип релативне већине узимају као принцип доделе мандата, настоји се ограничити број номинација за једно посланичко место. Ограничавање броја номинација умањује проблеме које изазива разбијање гласова и тактичко гласање. Сагласно томе кандидати (обично два) којима инклинира већи број бирача и који имају реалне шансе на изборну победу не могу бити доведени у опасност да се, због размрвљених гласова и тактичког гласања, међусобно поражавају.

Ограничавање броја номинација за једно бирачко место угрожава, међутим, основну предност коју већински систем и униноминално кандидовање имају у односу на остале типове изборних система — начело гласања за личност кандидата. Ограничавањем броја номинација сужавају се стварне могућности бирача да бирају оне кандидате које стварно преферирају и које желе да изаберу за посланике. Бирачима се оставља могућност да бирају између мањег броја кандидата, често само између двојице.

Стварни исход примене начела релативне већине на доделу мандата уз претпоставку да није било ограничавања броја номинација, упућује на следећи закључак:

— Уколико истински постоје само две номинације за једно посланичко место, додела гласа једноме од кандидата имаће за исход доделу мандата на основу апсолутне већине. О исходу избора одлучиће, дакле, апсолутна већина.

— Уколико стварно постоје три или пак три и више кандидата коначни резултат избора било апсолутном било релативном већином је сумњив у погледу испољавања стварне воље бирача и констатовања те воље у изборном резултату.

f) *Додела мандата када се у неколико изборних јединица, повезаних и изборни округ, бира више од једнога посланика*

Недостаци уочени као парадокси релативне већине, мултипликују ефекат у случају када се више изборних јединица повеже у

један изборни округ који у том случају бира више кандидата (полиноминални изборни округ). У том случају од начина образовања изборног округа и критеријума који се узимају у обзир приликом образовања изборног округа може пресудно зависити исход избора. Утицај који начин образовања изборних јединица и изборних округа има на коначни резултат избора захтева посебно и опширно разматрање. За сада овај се проблем само назначава, обзиром да је тежиште наше анализе у овом прилогу било усмерено само на разматрање основног критеријума који пресуђује у расподели мандата, а не и на начин образовања изборних јединица и утицај који он има на изборни резултат.

Ако се легитимитет парламента (власти), у основи, ослања на изборе, онда је његова нужна претпоставка такав састав парламента који ће бити, у највећој могућој мери, израз воље бирачког тела. Како је овај принцип угрожен, уколико се на начелу релативне већине између већег броја кандидата бира један (ређе већи број кандидата), то се може закључити да ће легитимитет парламента бити очуван, уколико се избор обави између два, а највише три кандидата. Такав избор посланика који релативну већину фактички, смањивањем броја номинованих кандидата, преводи у апсолутну већину, или је барем приближава овој већини. Може бити да излаз из ове ситуације пружа већински систем заснован на апсолутној већини.

RELATIVE MAJORITY AND ITS PARADOXES

Dr Marijana Pajvančić

Summary

A common method of filling a single place is for electors to vote by expressing a simple preference for a single candidate. The candidate who has more votes than any other candidate, a relative majority over each other candidate, is elected. A candidate elected without an absolute majority will have more votes against him than for him. In the system of relative majority the electors may vote tactically. The votes for the candidates no longer reflect their true support. In filling a single place, the system of relative majority may leave up to half of the voters unrepresented.

Key words: electoral system, relative majority, tactically voting, filling a single place.

Др Иван Јанковић
адвокат у Београду

**КАЖЊАВАЊЕ ДЕЗЕРТЕРА: ПРЕСУДЕ ВОЈНОГ СУДА
У НИШУ ЗА КРИВИЧНА ДЕЛА ИЗ ЧЛ. 214.
И ЧЛ. 217. КЗЈ У 1994. ГОДИНИ***

САЖЕТАК: Аутор истражује пресуде Војног суда у Нишу, донете током 1994. године за кривична дела неоодазивања позиву и избегавања војне службе и самовољног удаљења и бекства из оружаних снага. Анализира националну структуру осуђених, последице осуде и циљеве кажњавања.

Кључне речи: дезертер, војни суд, кривично дело, националност, казна.

I. УВОД

Извештај који следи је део једног обимнијег истраживања казнене политике југословенских судова, које аутор спроводи у сарадњи са Институтом за криминолошка и социолошка истраживања у Београду. У овом делу анализирају се пресуде Војног суда у Нишу (у даљем тексту: ВСН) донете током 1994. године за кривична дела неоодазивања позиву и избегавања војне службе (чл. 214. КЗЈ) и самовољног удаљења и бекства из оружаних снага (чл. 217. КЗЈ).

Аутор је одлучио да посебно објави овај мали сегмент истраживања због разумљивог занимања јавности, посебно оне стручне, за проблем мотивисаности војних обвезника да учествују у југословенским ратовима 1991—1995. Фрагментарни подаци о одзиву војних обвезника који су били доступни јавности наводили су на утисак да је та мотивисаност била слаба. Мотивисаност војних обвезника увек

---

* Рад примљен: 3. IV 1996.

зависи од ратних циљева. Ратни циљеви војске којом је командовано из Београда, у оној мери у којој су уопште били артикулисани, укључивали су заштиту српског националног (у значењу: етничког) интереса (заштита етничког српског становништва на територијама Хрватске и Босне и Херцеговине). С друге стране, најмање једну четвртину војних обвезника чине припадници неспрских националности, од којих не треба очекивати да такве ратне циљеве прихватају у истој мери у којој их прихватају Срби.

Кривичне санкције су, као и идеологија, васпитање или материјалне и нематеријалне награде, једно од средстава да се утиче на мотиве, па тиме и на понашање људи у друштву. Поред индивидуалне, кривичне санкције имају за сврху и генералну превенцију забрањених понашања, која се постиже делимично страхом од казне а делимично њиховим васпитним и моралним утицајем (чл. 33. КЗЈ). С обзиром на проблем мотивисаности војних обвезника у периоду 1991—1995. године, постављају се бар два питања:

(1) Да ли су пресуде војних судова у овом периоду имале за циљ да појачају мотивисаност војних обвезника уопште? Другим речима: да ли су приликом доношења пресуде и одлучивања о казни за дела из чл. 214. и 217. КЗЈ судови, руководећи се начелом генералне превенције, покушали да строгим кажњавањем осуђених дезертера одврате друге војне обвезнике од избегавања војне обавезе? Делимичан одговор на ово питање може се добити: (а) поређењем стварно изречених казни са законским минимумима и максимумима за та кривична дела и (б) поређењем казни изрицаних у периоду 1991—1995. са казнама изрицаним за иста дела пре и после тог периода.

(2) Да ли су пресуде војних судова у овом периоду имале за циљ да посебно појачају мотивисаност војних обвезника неспрске националности? Делимичан одговор на ово питање може се добити поређењем казни које су изрицане припадницима различитих националности за иста кривична дела.

Има још један разлог због кога су подаци о казненој политици војних судова у периоду 1991—1995. управо сада посебно занимљиви. У скупштинској процедури се налази предлог Закона о амнестији, који би требало да обухвати и осуђене за кривична дела из чл. 214. и 217. КЗЈ. Предлагач овог Закона је навео да ће се амнестијом користити око 13.000 лица, из чега треба закључити да је то приближан број војних обвезника против којих је био покренут кривични поступак због ових кривичних дела. Да би се могао оценити стварни домашај и друштвени значај предложеног Закона о амнестији, треба располагати што тачнијим и што поузданијим подацима о људима на које се он односи и о казнама које су им изречене.

Део истраживања који се овде објављује садржи само фрагменте података који су потребни за макар и делимичне одговоре на горе постављена питања. Ограничења овог извештаја су велика и бројна, а нарочито треба поменути ова:

Прво, овде обрађени подаци се односе само на пресуде из 1994. Има индиција да је казнена политика војних судова у почетку рата (1991. и 1992. године) била много строжа и да је ублажавана како се рат ближио крају. Од новембра 1991. до маја 1992. била је на снази одлука Председништва СФРЈ о непосредној ратној опасности, што је налагало примену чл. 226. у вези са чл. 214. односно 217. КЗЈ и драстично повећавало законске минимуме и максимуме казни.

Друго, подаци потичу само из једног (Ниш) од три војна суда у садашњој Југославији. Због тога национална структура оптужених на основу чл. 214. не може бити репрезентативна. Поред тога, постоји и једна специфична околност која се тиче управо ВСН и која оправдава бојазан да би подаци из овог суда могли бити контаминирани и због тога нерепрезентативни. Наиме, 1995. године је тадашњи председник ВСН смењен и ухапшен под оптужбом да је примио мито од једног броја косовских Албанаца оптужених по чл. 214. ст. 3, на основу обећања да им неће бити изречене казне затвора. Кривични поступак против бившег председника је још увек у току, тако да се не зна да ли су неке казне изречене у складу са казненом политиком ВСН или су ублажене због подмићивања.

Поменута ограничења се могу отклонити само прикупљањем и анализом података о пресудама других војних судова (Београд и Подгорица), као и пресудама из свих година за период 1991—1995.

II. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Овај део истраживања обухватио је све кривичне поступке у фази главног претреса вођене пред ВСН током 1994. године на основу чл. 214. и 217. КЗЈ. Подаци су прикупљени августа 1995. из И-К Уписника ВСН за 1994. годину.

Током 1994. пред ВСН су одговарала 464 лица оптужена за кривична дела из чл. 214. и 217. КЗЈ. Ови поступци чине две трећине (66%) свих кривичних предмета у ВСН током 1994. године.

За сваког оптуженог су из Уписника узимани следећи подаци: датум рођења; место рођења; место становања; националност; кривично дело (члан и став) по оптужници; да ли је кривично дело у стицају; да ли је поступак вођен против више оптужених; датум првостепене пресуде; одлука о кривици; одлука о казни; да ли је пресуда правноснажна; датум другостепене пресуде; садржина другостепене пресуде; датум ванредног правног лека; садржина одлуке по ванредном правном леку.

Ради контроле података приликом прикупљања, узимани су К-бројеви и имена и презимена оптужених, али ти подаци нису унети у базу података, да би се сачувала анонимност оптужених.

1) Кривична дела

Велика већина поступака (76,51%) вођена је на основу чл. 217. ст. 3. КЗЈ, тј. због скривања односно бекства из јединице у трајању од преко тридесет дана. Друго по заступљености (13,36%) је кривично дело из чл. 214. ст. 1, тј. неодрживање војном позиву без оправданог разлога. За кривично дело напуштања земље ради избегавања пријема позива (чл. 214. ст. 3) суђено је 15 лица, а за кривично дело бекства у иностранство из оружаних снага (чл. 217. ст. 4) 10 лица. У једном случају недостаје податак о кривичном делу.

Дистрибуција кривичних дела приказана је на Табели I.

Табела I. Кривична дела према члану и ставу КЗ

Дело	Број	Процент
чл. 214. ст. 1.	62	13.36
чл. 214. ст. 2.	4	0.86
чл. 214. ст. 3.	15	3.23
чл. 217. ст. 1.	15	3.23
чл. 217. ст. 2.	3	0.65
чл. 217. ст. 3.	355	76.51
чл. 217. ст. 4.	10	2.16
Укупно	464	100.00

2) Оптуђени

Просечна старост оптужених на дан доношења првостепене пресуде била је 23,30 година. Оптуђени за кривично дело из чл. 214. били су знатно старији (29,16) од оптужених за дело из чл. 217 (22,07).

По националности, најбројнији су Срби (45%), Албанци (26%), Роми (12%) и Муслимани (8%). Дистрибуција оптужених по националности приказана је на Табели II.

Табела II. Оптуђени по националности и кривичном делу

Националност	чл. 214	чл. 217	Укупно
Србин	35	171	206
Албанац	38	80	118
Ром	1	53	54
Муслиман	—	36	36
Црногорац	3	21	24
Мађар	—	9	9
Југословен	1	3	4

Горанац	—	2	2
Турчин	—	2	2
Хрват	—	1	1
Јеврејин	—	1	1
Румун	—	1	1
Словак	—	1	1
Непознато	3	2	5
Укупно	81	383	464

Поређење српске и црногорске популације према релевантним варијаблама (старост; дело; исход поступка; врста казне) показује да међу овим популацијама нема статистички значајних разлика. Због тога се у даљој анализи они третирају заједно, као једна група. Све националности заступљене са мање од 10 оптужених сврстане су у једну групу (N = 21). Када се из анализе искључе оптужени чија је националност непозната, добија се следећа дистрибуција (Табела III):

Табела III. Оптужени по групама националности и кривичном делу

Националност	чл. 214	чл. 217	Укупно
Срби и Црногорци	38	192	230
Албанци	38	80	118
Роми	1	53	54
Мүслимани	—	36	36
Остали	1	20	21
Укупно	78	381	459

По групама националности, највећа просечна старост забележена је код Албанаца (24,91) и Срба и Црногораца (23,23), а затим следе Остали (22,62), Роми (21,55) и Мүслимани (21).

Ове разлике које су статистички значајне, умањују се када се просечна старост оптужених анализира према врсти кривичног дела. Осуђени по основу чл. 214. су значајно старији од осуђених по чл. 217, што показује да су за неодржавање војном позиву осуђивани углавном резервисти, док су за бекство из јединице осуђивани углавном обвезници на редовном одслужењу војног рока.

Од свих осуђених Албанаца, скоро једна трећина (32,20%) је осуђена по чл. 214, и то објашњава знатно већу просечну старост албанске популације. Код Срба и Црногораца проценат осуђених по чл. 214. је двоструко мањи (16,52%), код Осталих (4,7%) и Рома (1,8%) још мањи, а међу Мүслиманима уопште није било осуђених по чл. 214. Дакле, дискриминаторна варијабла код просечне старости осуђених није националност него врста кривичног дела.

Када се просечна старост посматра по врсти кривичног дела, разлике се мењају и по правцу и по интензитету. Тако, међу осуђенима за кривично дело из чл. 214, Срби и Црногорци (31,17 година) су старији од Албанаца (26,71 година). Међу осуђенима за кривично дело из чл. 217, Албанци (24,07) су старији од Срба и Црногораца (21,60).

3) *Исход поступка*

Од укупно 459 поступака чији је исход познат, у 446 (97,18%) су донете осуђујуће пресуде. У тренутку прикупљања података, 13 пресуда нису биле ступиле на правну снагу.

Ослобађајућих пресуда било је укупно седам (1,52%). У шест предмета (1,30%) поступак је обустављен, углавном због ненадлежности суда.

Ослобађајуће пресуде су чешће код поступака за кривично дело из чл. 214 — четири (4,93%) него код поступака за кривично дело из чл. 217 — три (0,79%).

Три поступка су обустављена за дело из чл. 214. и три за дело из чл. 217.

Овако висок проценат осуђујућих пресуда се може објашњавати беспрекорним радом војних тужилаштава, али нису искључена ни друга објашњења. Нажалост, не располажемо подацима о броју оптужених који су имали браниоца, тако да не можемо да знамо да ли и у којој мери вероватноћа ослобађајуће пресуде зависи од квалитета одбране.

Број ослобађајућих пресуда је тако мали да је статистичка анализа лишена смисла.

Од седморице ослобођених шесторица су Срби (четворица по чл. 214. ст. 1, један по чл. 217. ст. 1. и један по чл. 217. ст. 3). Седми ослобођени је Јеврејин (чл. 217. ст. 3).

Од шест обустављених поступака, три су вођена против Срба, два против Албанаца и један против лица непознате националности. Три су вођена на основу чл. 214. ст. 1, а три на основу чл. 217. ст. 3.

4) *Врста казне*

Врста изречене казне је позната у 446, а непозната у 19 случајева. Од 446 познатих случајева, у 13 пресуде нису биле правноснажне у тренутку прикупљања података.

Далеко најчешће изрицана казна је условни затвор (60%), а затим следе казна затвора (23%) и новчана казна (12%), док су у 15 случајева кумулативно изречене казна условног затвора и новчана казна.

Није било случајева изрицања мера безбедности.

Казне изрицане за поједина кривична дела приказане су на Табели IV.

Табела IV. Казне према врсти кривичног дела

Дело	Новчана	Условна	Новчана + условна	Затвор	Укупно
214/1	43	10	2	—	55
214/2	2	2	—	—	4
214/3	—	—	7	8	15
217/1	5	8	—	1	14
217/2	1	2	—	—	3
217/3	1	245	6	93	345
217/4	—	5	—	5	10
Укупно	52	272	15	107	446

А. Казна затвора

Најтеже казне (тј. казна затвора) изрицане су за дело из чл. 214. ст. 3: од укупно 15 осуђених, осморица (53%) су кажњена затвором, а остали кумулативно новчаном и условном казном. Додуше, треба напоменути да две од изречених затворских казни нису биле правноснажне.

Слична казнена политика је вођена и за кривично дело из чл. 217. ст. 4: од укупно 10 осуђених, петорица су осуђена на затвор а петорица на условну казну (једна од пет затворских казни није била правноснажна).

У апсолутном броју, највише затворских казни (93) је изречено за дело из чл. 217. ст. 3. Од свих осуђених по чл. 217. ст. 3, 26 процената је добило затворске казне. Четири затворске казне нису биле правноснажне.

За кривично дело из чл. 217. ст. 1. изречене су једна затворска, осам условних и пет новчаних казни. Затворске казне нису изрицане за кривична дела из чл. 214. ст. 1. и 2. и чл. 217. ст. 2.

Укрштањем података о врсти казне и националности добијају се резултати који су статистички значајни.

Ако се све изречене казне дихотомизују на безусловни затвор, с једне, и све друге врсте казни, с друге стране, показује се да вероватноћа да осуђени буде кажњен затвором зависи од његове националне припадности. Највећи проценат кажњених затвором се јавља код осуђених Рома (37%), а затим код Муслимана (30%), Срба и Црногораца (24%), Албанаца (17%) и Осталих (16%). Наведени проценти су рачунати према свим (и правноснажним и неправноснажним) пресудама. Када се рачунају само према правноснажним пресудама, добијају се исте правилности, па проценти кажњених затво-

ром за поједине групе националности износе: 35 (Роми), 28 (Муслимани), 24 (Срби и Црногорци), 16 (Остали) и 13 (Албанци).

Дакле, у нашој укупној популацији се националност јавља као делимични предиктор врсте казне. Међутим, познато је да врста казне зависи првенствено од врсте кривичног дела и казне законом запрећене за то дело. Због тога се подаци о националности и врсти казне морају укрстити за свако кривично дело посебно.

За кривично дело из чл. 214. ст. 3, правноснажно су осуђени 12 Албанаца и 1 Србин. Затвором је кажњено шест лица, и то 1 Србин и 5 Албанаца. Преосталих 7 Албанаца кажњени су кумулативно условном и новчаном казном. Због малог броја ($N = 13$), не може се извући закључак о статистичкој значајности овог резултата.

Слично је са кривичним делом из чл. 217/1, за које је правноснажно осуђено 14 лица (12 Срба и Црногораца, 1 Ром и 1 Југословен), а затвором кажњено само једно (Србин).

Најзад, статистички не вреди анализирати ни податке за кривично дело из чл. 217. ст 4, за које је правноснажно осуђено 10 лица (6 Албанаца, 2 Муслимана, 1 Ром и 1 Србин), а на затвор осуђено четири (3 Албанца и 1 Србин).

За кривично дело из чл. 217. било је укупно 333 правноснажне пресуде, тако да је овде могућа статистичка анализа. Према групама националности, изречене су следеће казне (Табела V):

Табела V. Дихотомизоване казне по групама националности

Група	Казна затвора	Друге казне	Укупно
Срби—Црногорци	50	119	169
Албанци	7	59	66
Роми	19	31	50
Муслимани	10	23	33
Остали	3	12	15
Укупно	89	244	333

Разлике у горњој табели су статистички значајне и оне показују да, код осуђујуће пресуде за кривично дело из чл. 217. ст. 3, Роми и Муслимани имају статистички веће шансе да буду осуђени на затворску казну него Срби. Најмања вероватноћа затворске казне је код осуђених Албанаца.

V. Друге казне

Новчане казне су изрицане углавном (у преко 80% случајева) за кривично дело из чл. 214. ст. 1. и у погледу њихове дистрибуције према старости или националности осуђеног нема никаквих разлика. Исто важи и за онај мали број новчаних казни које су изречене за

кривична дела из чл. 214. ст. 2 (2 случаја) и чл. 217. ст. 1 (5), 2 (1) и 3 (1).

У укупно петнаест случајева, новчана казна је изречена уз условну казну, и то за дела из чл. 214. ст. 3 (7 случајева), чл. 217. ст. 3 (6) и чл. 214. ст. 1 (2). У свих петнаест случајева радило се о осуђеним Албанцима.

Условне казне затвора чине преко 60% свих изречених казни. Изрицане су за сва кривична дела (за кривично дело из чл. 214. ст. 3. само уз новчану казну), али највише за дело из чл. 217. ст. 3.

За дело из чл. 217. ст. 3, условне казне су изрицане најчешће Албанцима (89%), а затим Србима и Црногорцима (70%) и Муслиманима (70%), а најређе Ромима (60%). Ово се, наравно, дало закључити већ из онога што је горе речено о дистрибуцији безусловних затворских казни према националности.

5) Тежина казне

За сва дела и за целу правноснажно осуђену популацију, просечна казна затвора била је 5,77 месеци; просечна условна казна била је 4,83 месеца условљена на 14 месеци; просечна новчана казна износила је 1.036 динара.

Међу неправноснажним пресудама, седам их је било на казне затвора, у просечном трајању од 13,43 месеци.

Занимљиво је да су најтеже казне затвора изрицане за кривично дело из чл. 214. ст. 3: у просеку (шест правноснажних пресуда), 8 месеци и 10 дана (8,33). Четири затворске казне изречене на основу чл. 217. ст. 4. су у просеку изнеле 6 месеци и 22 дана (6,75), иако закон строже кажњава ово кривично дело него дело из чл. 214. ст. 3. За кривично дело из чл. 217. ст. 1. изречена је само једна затворска казна, у трајању од три месеца.

Најзад, просечна затворска казна за кривично дело из чл. 217. ст. 3 (89 случајева) била је 5 месеци и 17 дана (5,58).

Посматране по групама националности, најблаже затворске казне изрицане су Србима и Црногорцима (у просеку 4,98 месеци), а затим Ромима (5,32), Муслиманима (5,70) и Осталима (6,67), док су најстроже кажњавани Албанци (9 месеци). Ови подаци су статистички значајни, бар уколико се односе на Србе и Црногорце и Албанце.

Новчане казне за кривична дела из чл. 214. износиле су, у просеку, 1.094 динара, а за кривична дела из чл. 217 — 796 динара. Изрицане су углавном Албанцима (33) и Србима и Црногорцима (27), много мање Ромима (3) и Осталима (2), а Муслиманима никако. Постоји статистички значајна разлика у висини новчаних казни према националности осуђеног. Просечна новчана казна за Србе и Црногорце била је 431 динар, а за Албанце 1.684 динара.

Уопште узев, изрицане казне су око или испод законског минимума. У девет случајева је суд, применом чл. 42. КЗЈ, изрекао блажу

врсту казне од оне која је предвиђена законом, па је тако изрекао новчане казне за дела из чл. 214. ст. 2 (2 случаја) и чл. 217. ст. 1 (5), ст. 2 (1) и ст. 3 (1).

Још је израженија примена чл. 42. КЗЈ код одмеравања затворских казни. *Просечне* казне затвора су *испод* законског минимума за дела из чл. 214. ст. 3. и 217. ст. 3. Казне затвора су одмерене испод законског минимума у више од две трећина случајева.

III. ЗАКЉУЧЦИ

Закључци који се могу извести из анализираниог материјала далеко су од конклузивних. Они показују следеће:

1) ВСН је 1994. године за кривична дела из чл. 214. и 217. КЗЈ изрицао казне близу или испод законског минимума. Дакле, анализирани материјал не потврђује претпоставку да је казнена политика ВСН имала за циљ да, застрашивањем и васпитним утицајем, одврати војне обвезнике од избегавања војне обавезе.

2) У одмеравању казни припадницима различитих националности, ВСН је 1994. године најтеже казне по врсти (безусловни затвор) изрицао најчешће Ромима и Муслиманима, ређе Србима и Црногорцима, а најређе Албанцима. С обзиром да је међу осуђенима Албанаца било знатно више него Рома и Муслимана заједно, овај резултат не потврђује ни претпоставку да је казнена политика имала за циљ да, строжим кажњавањем, додатно мотивише војне обвезнике неспрских националности.

Овај резултат се, међутим, знатно компликује тиме што су казне безусловног затвора, када су већ изречене, биле знатно блаже за Србе и Црногорце (око 5 месеци) него за Албанце (9 месеци). Исто важи и за висину новчаних казни, које су за осуђене Србе и Црногорце у просеку износиле 431, а за Албанце 1.684 динара.

3) Ако и када буде донет предложени Закон о амнестији, он ће за анализирану популацију (464 мушкарца, чија је просечна старост сада око 23 године), као и за њихове породице, значити пре свега једну врсту моралне сатисфакције, што уосталом и треба да буде један важан учинак таквих закона.

Што се тиче практичних последица, најмање су трпели они који су били осуђени на условне затворске казне (њих 281), наравно уколико у међувремену нису извршили неко друго кривично дело и уколико се не рачуна њихов евентуални боравак у притвору пре доношења пресуде.

Они који су правноснажно осуђени на казну затвора (њих 100) до сада су вероватно издржали казну у просечном трајању од близу шест месеци, што укупно износи око 48 година затвора.

Они који су осуђени на новчане казне (њих 67) штетовали су у просеку око 1.000 динара, или тачније: сви заједно су платили фиску око 69,500 динара.

Сви изнети закључци су провизорни: они могу бити битно измењени када се буду анализирали подаци о пресудама других војних судова и, нарочито, пресудама донетим 1991. и 1992. године.

THE PUNISHMENT OF DESERTERS

Dr Ivan Janković

Summary

The author studies the verdicts for criminal acts meted out by Nish Military court in 1994. for not responding to order to report for military service and for avoiding military service as for self-willed leaving and running from military forces. The author analyses the national structure of the convicts, the consequences of the verdict and the aim of punishments.

Key words: deserter, military court, criminal act, nationality, punishment.

Др Ласло Секел

научни саветник Института за европске студије у Београду

СРБИЈА: ПРОМЕНА БЕЗ ТРАНСФОРМАЦИЈЕ*

САЖЕТАК: Основна теза овога рада је да је у Србији, односно СР Југославији дошло до политичких промена, али да нису остварене ни основне претпоставке започињања процеса трансформације ауторитарног поретка у либерално-демократски и политички дириговане економије у тржишну. Политичким променама без трансформације знатно су допринеле санкције Савета безбедности УН, које су као непосредни учинак имале цементирање власти Слободана Милошевића и Социјалистичке партије. Политичке процесе у Србији од распада Југославије до данас карактерише чињеница да је вишестраначки систем уведен не као последица распада комунистичког система него као његов продужетак.

Кључне речи: Србија, политичке странке, санкције, СПС, опозиција.

СР Југославија настаје 27. априла 1992. путем једног крајње дубиозног правног акта. Наиме, посланици из Србије, Црне Горе и неколико посланика српске националности из Хрватске и Босне и Херцеговине у Савезној скупштини СФР Југославије, чији је мандат истекао још 1990, и који никада нису били бирани на слободним изборима, проглашавају устав нове државе. Опозиционе странке одбијају легитимитет и легалитет овог Устава и државе, те бојкотују изборе од 31. маја и 1. јуна 1992. године за скупштину СР Југославије. С обзиром да су етнички Албанци са Косова (најмање 12% изборног тела) бојкотовали ове, као и прве вишепартијске изборе за

---

* Рад примљен: 10. IV 1996.

скупштину Републике Србије 1990, очекивао се убедљиви успех бојкота. Међутим, уочи избора, Савет безбедности ОУН уводи санкције против Србије и Црне Горе. Изборно тело реагује на патриотске позиве државних медија и избори успевају. За првог председника нове државе, Милошевић доводи Добрицу Ђосића, популарног писца и најутицајнијег припадника националистичке интелигенције, а за председника савезне владе југо-америчког бизнисмена Милана Панића. Обојицу, формално, на ове функције бира савезни парламент састављен од посланика српских и црногорских социјалиста и Српске радикалне странке, тада Милошевићу блиске популистичке екстремно националистичке странке. Добрица Ђосић премошћује проблем легитимитета државе, на тај начин што обећава нове савезне и републичке изборе. Опозиција и влада споразумевају се око новог изборног закона, комбинације већинског и пропорционалног система, који елиминира мале странке и несразмерно фаворизује најјачу странку. У децембру 1992. одржавају се нови парламентарни избори за савезну и републичку скупштину, као и за председника Србије. Социјалистичка партија Србије (СПС) и Милошевић добијају и ове изборе, упркос осетном погоршању економских показатеља:

Табела број 1¹

СР Југославија 1991—1992							
НМП ²		БИП ³		БФИ ⁴		СНЗ ⁵	
1991	1992	1991	1992	1991	1992	1991	1992
-11.1	-27.0	-17.4	-22.9	-12.8	-	21.0	24.8

У односу на 1990. Милошевић је изгубио скоро десет процената гласова (1990: 65,34%; 1992: 56%). Другопласирани председнички кандидат, савезни премијер Милан Панић добио је 34 процената гласова. У односу на 1990. СПС је изгубила више од трећине гласова у корист савезничке Српске радикалне странке (СРС), која се 1992. први пут појавила на изборима. Српски покрет обнове (СПО), који 1990. наступа као изразито националистичка и анти-комунистичка странка, а 1992. са много умеренијом националном политиком (анти-комунизам остаје њена константа), остаје постојани избор једне шестине бирача.

¹ Извор: Пешаковић, Гордана, 1995, *Дезинтеграција Југославије и СССР: економске последице и перспективе*. In: Р. Накарада, ed. *Европа и распад Југославије*, Београд: ИЕС, 1995: 190.

² НМП = Нето материјални производ.

³ БИП = Бруто индустријска производња.

⁴ БФИ = Бруто фиксне инвестиције.

⁵ СНЗ = Стопа незапослености.

Табела број 2⁶

Странка	Изборни утицај 1990, 1992. и 1993 (у %)					
	1990		1992		1993	
	Гласача	Посланика	Гласача	Посланика	Гласача	Посланика
Социјалисти	46,1	77,6	28,8	40,4	36,7	49,2
СПО ⁷	15,8	7,6	16,9	10,0	16,6	18,0
СРС	—	—	22,6	29,2	13,8	15,6
ДС	7,4	2,8	4,2	2,4	11,6	11,6
ДСС ⁸	—	—	—	—	5,1	2,8
Остали	30,7	12,0	27,5	18,0	16,2	4,8
Учешће	71,48	—	70,7	—	63,7	—

Српска радикална странка постаје неугодан савезник за Милошевића. На основу уставних овлашћења, а да би избегао пад републичке владе, Милошевић као председник Србије распушта скупштину Србије и расписује ванредне парламентарне изборе, тачно на годишњицу претходних (децембар 1992—децембар 1993). Одмах након распуштања скупштине Србије, СПС улази у предизборну кампању и то је била једина рана кампања. Предизборна кампања СПС имала је три генерална смера:

1) СПС је једина државотворна странка. За разлику од избора '92, када је била радикално националистичка странка, сада се у кампањи профилише као странка умерене националне оријентације. 2) СПС је партија умерених промена. 3) Владајућа странка, која је пре, током и после предизборне кампање имала апсолутни монопол над државном телевизијом (чији вечерњи дневник је основни вид политичког информисања две трећине до четири петине становништва) — у кампањи наглашавала је непристрасност официјелних медија и њихову изузетну националну улогу. СПС је имала једина избалансиран однос деструктивне и конструктивне кампање. Постигла је изванредни резултат +7% и 22 мандата.⁹ Поред државне телевизије, пропагандне интервенције САД (као и годину дана раније), своју победу дугује и Српској радикалној странци, континуираној способности опозиције да се уједини око алтернативног програма и на крају, у мањој мери, медијима.¹⁰ Медији (државна телевизија, вечер-

⁶ Извор: Гоати, Владимир, 1995, *Социјалне основе политичких партија у Србији*. Ип: В. Павловић, ед. *Политичко цивилно друштво*, Београд: ЕКО центар, 1995: 219.

⁷ На изборима 1992. и 1993. коалиција ДЕПОС.

⁸ На изборима 1992. члан ДЕПОС-а.

⁹ Славујевић Зоран, 1994, *Изборна кампања '93: стравитељи „оштрежњења“ на суртој стравитељи „забојења“*, *Социолошки преглед*, 1994, 28(1): 17—19.

¹⁰ Видети детаље у Ненадовић, Александар, 1995, „Политика“ у националистичкој олуји, *Република*, 1995, април 7(114): I—XVI. и Гредел, Стјепан, 1995, *Медији у транзицији: од немоћи послушника до свемоћи најамника*, *Филозофија и друштво*, 1995 (VII): 83—87.

ње новине, државни радио и најутицајнији дневни лист) одиграли су срамну улогу, како у деструкцији Југославије тако и у пропагандној припреми грађанског рата. Поред тога, када су у питању Србија и Црна Гора (а вероватно и у другим бившим југо-републикама) у манипулацији становништвом, нарочито у погледу националне политике и њихове елементарне функције у вишепартијском систему: политичко информисање изборног тела.¹¹ Исто тако, од 1989. државна телевизија систематски приказује Слободана Милошевића као државника, а све друге партијске лидере као политичаре у пејоративном значењу те речи или у најбољем случају као носиоце партикуларних, страначких интереса. Ипак, перманентне жалбе опозиционих странака да губе изборе захваљујући државној телевизији су упрошћене и претеране. Како показује истраживање изборне кампање '92, на председничким изборима Милошевић је убедљиво победио у Београду и већим центрима где је гледаност НТВ Стубија Б и Телевизије Политика висока, а које (нарочито Студио Б) су га приказивале у негативном светлу барем у истој мери као што је државна телевизија то чинила са његовим противкандидатом Миланом Панићем.¹²

Опозиција је у предизборну кампању ушла неприпремљена, међусобно посвађана, без уверљивог алтернативног програма политици СПС и Милошевића. Она ни на који начин није успела да искористи праву економску катастрофу у којој се налазила земља: у односу на јануар 1993. хиперинфлација је јануара 1994. износила по једној рачуници 313 милијарди посто на годишњем нивоу,¹³ а по другој само за период од 1. 10. 1993—24. 01. 1994 (избори су били 20. 12. 1993) 500 милиона посто.¹⁴ Просечна плата била је 10-20 DM, банке су покрале улагаче, итд. Све је то амортизовано обећањем стабилизационог програма након избора, а као узрочник хиперинфлације (и свих економских тегоба) наводе се „неправедне и ничим заслужене санкције” Савета безбедности ОУН. Ниједна опозициона партија није успела убедљиво да парира СПС-у у погледу националног програма, односно рата у Босни и Херцеговини и статуса Срба у Хрватској, јер су се такмичиле са Милошевићем у национализму. Изузетак је био Српски покрет обнове, али и ова најјача опозициона странка је имала тако конфузан програм и дубоко се компромитовала у неуспелој рехабилитацији династије Караборђевић и четника Драже Михајловића, па је њена анти-ратна опција деловала неуверљиво, а сама странка као дубоко анти-модерна. Екстремистичка Српска радикална

¹¹ Гредел, *op. cit.*, 87—97.

¹² Џуверовић, Борислав; Михаиловић, Срећко; Вуковић, Слободан, 1994, *Изборна употреба медија*, Београд: ИДН и ИКИ; 1994: 91—96.

¹³ Пошарац Александра, 1995, *Паулеризација становништва у Србији — један од основних видова пошиснутоци цивилног друштва*. In: В. Павловић, *ed. Пошиснуто цивилно друштво*, Београд: ЕКО центар, 1995: 330.

¹⁴ Lyon, James, 1995, *Yugoslavia's Hyperinflation 1993—1994, Годишњак за друштвено историју*; 1995: 2(1), 92.

странка је велики губитник ових избора, са 22,6 процената пала је на 13,8. Најбоље је прошла Демократска странка (иначе четврта по броју мандата): увећала је број мандата са шест на двадесет и девет — на уштрб Демократске странке Србије, али је њена предизборна кампања била крајње демагошка, а са таквом политиком наставила је све до споразума о миру у БиХ.

Косовски Албанци су бојкотовали све изборе у Србији и СР Југославији. С обзиром на њихово учешће у становништву, реч је о 12—15% бирача. Учешћем на изборима они би сигурно потпуно прекренули ситуацију у парламенту, а да су 1992. гласали против Милошевића, тј. за Милана Панића и целу политичку структуру.

Политичке странке

Субјект транзиције из ауторитарног и једнопартијског политичког система у вишепартијски и плуралистички су политичке странке. У већини некадашњих европских комунистичких земаља, њима су претходиле широке плуралистичке коалиције, као и реформско крило у оквиру владајуће комунистичке странке. Стари поредак је пао захваљујући притиску ових група и првим плуралистичким изборима, започиње процес трансформације старог, недемократског поретка у плуралистички и демократски. У политичкој сфери основни носиоци овога процеса су политичке странке које се профилишу по узору на традиционалне западно-европске странке.

Када је реч о политичким странкама у Србији две негативне тенденције дугорочно спречавају модернизационе токове и настајање како модерне левице, тако и модерног либерализма. С једне стране, на делу је континуитет апарата власти из комунистичких времена упркос свим политичким променама. Без обзира на увођење вишепартијског система, и распад државе, исти људи су остали на власти. Апарат власти само је преобукао легитимациону одору (нацију уместо социјализма, самоуправљања и братства и јединства), али је и надаље остао апарат власти ауторитарног система. Основна структура власти је остала иста: политичка полиција, партијска војска и на њој изграђене квазиструктуре модерне државе. С друге стране, у поимању политичког такође постоји директни континуитет у односу на период самоуправног социјализма — редукција тоталитета политике на етнонационално. Не само да је остала иста владајућа странка, структуре и људи — само што је идеологија социјалистичког самоуправљања једноставно супституисана етнонационализмом — већ изгледа као да је владајућа структура себи бирала и опозицију. Постојеће политичке странке као да имају превасходно функцију онемогућавања формирања онога за што се оне издају.

Владајућа Социјалистичка партија Србије (СПС), наравно, контролише војску, полицију, државни и пара-државни апарат, укључујући јавну управу, на свим нивоима. Као полуга преко које се у овој

високо-централизованој држави улази у државни и квази-државни апарат, СПС је, истовремено, и партија кадрова, а кључни кадрови су, наравно, наслеђени из Савеза комуниста Србије. Као странка преко које се улази у управне одборе и доспева на кадровске листе, од дипломатије до привреде, то је странка директора, председника судова, полиције, војске, руководећих функционера у јавној и државној управи (на свим нивоима), државне телевизије, уредника телевизије и главних дневних и регионалних листова. Као у стара добра времена самоуправног социјализма, то је организација која обезбеђује прављење професионалне каријере политичким средствима. У том погледу, СПС се у извесном смислу модернизовала: на локалном нивоу спремна је да дели ту врсту власти и привилегија са другим политичким странкама. На парадоксалан начин, то само појачава њену моћ. Наиме, оно што јасно профилише СПС као политичку странку, за разлику од свих других политичких организација у Србији (донедавно у том погледу изузетак је била Демократска заједница војвођанских Мађара), је да је по узору на Демохришћанску странку у Италији, СПС симбиоза територијалних („Јужна пруга“) и групних интереса (пензионери, сељаци) и да те интересе, у очима клијената, засада, успешно репрезентује. Према истраживањима Центра за политолошка истраживања и јавно мњење Института друштвених наука, на изборима 1990, СПС изразито доминира међу свим групама занимања, осим незапослених, а нарочито међу пензионерима, домаћицама, неквалификованим и полуквалификованим радницима и пољопривредницима. Ова доминација одржава се и на изборима 1992. и 1993, са тиме да се смањује међу свим професијама, нарочито међу стручњацима и средњом школском спремом. Поред незапослених, приватници и студенти су три од десет основних група занимања, где утицај СПС није доминантан (Гоати, 1995: 219).

Извор моћи СПС су: континуитет, санкције и њена способност да артикулише локалне и партикуларне групне интересе. Санкције хомогенизују српску већину (у Републици Србији) око Слободана Милошевића, а континуитет апарата моћи маргинализује ефекте политичке демократије. Све то, структуру моћи у целини обликује као темељну препреку модернизацији и демократизацији.

На либералном крилу политичког спектра, ситуација није ништа боља него на социјалистичком. Учинак свих странака и група које су се легитимисале као либерално-демократске била је или компромитовање те позиције или практично ономогућавање да она добије релевантну политичку тежину у јавном мњењу. Прво је 1989. група демократских и пројугословенских загребачких интелектуалаца окупљених око часописа *Praxis* и интердисциплинарне групе „Човјек и систем“ (са седиштем у Загребу) основала Удружење за југословенску демократску иницијативу (УЈДИ). Они су одмах добили широку подршку дилем Југославије, прво од других чланова групе „Човјек и систем“ и филозофских и социолошких кругова из традиције *Praxisa*, а потом од широког круга урбаног становништва. Програм

УЈДИ-а био је демократска федерална Југославија: легализација вишепартијског система и непосредни избори за Веће грађана савезне скупштине — одмах. Годину дана касније, када је постало јасно да од ових избора нема ништа, и након избора у Словенији и Хрватској, савезни премијер Анте Марковић оснива Савез реформских снага Југославије. Као и његова савезна влада, Реформски савез није имао јасан став према устројству Југославије. Рачунало се на изванредну популарност савезног премијера и аутоматско интеграционо дејство његовог програма имплементације тржишне економије. У овој странци окупио се различити свет, али је падало у очи присуство једног типа припадника дотадашње номенклатуре: млађих каријериста који су увек били близу моћи, богатили се, а да сами нису обавезно припадали првом ешалону. На изборима за парламенте Босне и Херцеговине, Србије и Црне Горе реформисти су, додуше постали парламентарна странка, али су заправо доживели тежак пораз. Једино су у Македонији забележили успех, али је тамо ова странка, након годину дана, потпуно променила оријентацију и име.

На изборима 1990. и 1992. УЈДИ и војвођански реформисти улазе у републички и савезни парламент, а на изборима 1993. остају без места у парламенту Србије. Што је време више протицало и у Београду и у Војводини (у ужој Србији и на Косову није их ни било), они су постајали све слабији и неутрцајнији, а да као организација нису уопште реаговали на промењену властиту ситуацију. На крају се парламентарна репрезентација свела на београдски остатак остатака УЈДИ-а и реформиста, Грађански савез Србије. И ту се ради о организацији без чланства, партијске структуре и жеље да функционише као политичка странка.

Овој оријентацији блиске разне политичке групе и покрети на антиратној основи, првобитно основани са пуно ентузијазма, свели су се на мале групе себи довољних људи, који су напустили основну идеју социјалног покрета — масовност.

Са великим амбицијама група београдских либералних интелектуалаца основала је 1990. Демократску странку (ДС). Странка је замишљена као носилац политичког либерализма и настављач традиције истоимене предратне југословенске странке. Већ из њеног имена (не каже се Демократска странка чега — Србије, Срба, Југославије) види се почетна темељна дилема ове странке: либерална или национална. Ту дилему није успела да реши упркос томе што се један део националистички оријентисаних партијских лидера отцепио и створио Демократску странку Србије.

Највећа опозициона странка, Српски покрет обнове (СПО), је пре покрет него политичка странка, који следи све мене свог харизматског лидера, Вука Драшковића. Тешко је одредити његову политичку оријентацију, која у последње време тежи некој чудној комбинацији либерализма, миротворства и четништва. Нејасан је и стварни утицај Драшковића и његове странке у којој непрестано долази до расцепа и стварања нових коалиција.

Либерализам није био без шанси на политичком тлу Србије. То најбоље показује веома добар резултат пораженог председничког кандидата на изборима 1992, Милана Панића. Међутим, национално питање се показало као непремостива препрека за највећи део српских либерала. Мањина, чији су корени у УЈДИ-у и Реформском савезу, додуше, савладала је ову битну политичку препреку, али људи који су водили ове организације, односно, касније, остатке њихових остатака, показали су се неспособним како за стварање масовне организације тако и за политичко делање. Они су не само одбијали људе од себе него су и на крају цео преостали политички капитал ставили у службу њихове личне афирмације, чак и по цену компромитовања властите организације. И ово спада у матрицу старо-новог поретка који је распадом Југославије, ратом и санкцијама продужио егзистенцију владавинским структурама којима је комунистичка странка било старо, а посредством етнонационализма манипулисани политички плурализам — ново средство одржања друштвене моћи. До сада либерални политички агитатори су се уклапали у та правила игре.

Парламентаризам

Парламентаризам је облик политичког плурализма који се темељи на либералној идеји индивидуалне репрезентације. Класични либерализам, чији производ су парламент и идеја парламентарне репрезентације, почивао је на схватању да посланик репрезентује целину својих бирача, а не било који партикуларни интерес. Како они који бирају тако и њихови изабраници морају да имају одређене квалитете и отуда је изборно право (и активно и пасивно), до после Другог светског рата, било ограничено у свим западним демократијама. Бирачко право ограничено је на економски независне и рационалне индивидуе, а ради адекватне процене јавног добра. Имовински и образовни изборни цензус сматрао се одговарајућом браном манипулацији и демагогији. По схватању класичног либерализма, скупштина је место где најумнији и најврлији појединци, као неспутане индивидуе, слободно дискутују о питањима јавног и општег добра, па и из те дискусије произлазе најбоље и најрационалније одлуке. Са ширењем активног и пасивног права гласа, почев од друге половине 19. века, мења се и структура парламента. Настајањем политичких организација као система репрезентације групног интереса раба се један специфични производ масовног друштва: парламентаризам. Тиме је дошло до трансформације принципа репрезентације: од индивидуалне она је постала партијска. Задржавши класичну форму, парламент се претворио у место интересне репрезентације партијском припадношћу везаних појединаца. Тиме је отворен читав низ проблема, који су довели до кризе парламентаризма у западно-европским демократијама које треба иначе да служе као пример демокра-

тизације бившим комунистичким земљама. Огромна литература о том проблему ипак није успела да порекне чињеницу, да се свака, до сада испробана алтернатива парламентаризму показала као далеко горе решење.

Лењинистичка критика парламентаризма, поред осталог, тврдила је да су парламенти „обичне брбљаонице” без битног утицаја на владавинску структуру. Без икаквог претеривања, поменута карактеристика погађа бит парламентаризма у Србији и Југославији. У Србији, с обзиром на председнички систем власти, уставно је положај председника републике далеко јачи од парламента. С друге стране, законодавна иницијатива је у надлежности владе, а функција парламентарних одбора је веома ограничена у односу на владу. Сам парламент је место врећања и обрачуна где се не води никаква политичка дискусија, а услед односа снага законодавни процес је већ унапред одлучен: с једне стране СПС наспрам хетерогене, суревњиве и на више странака поцепане опозиције међусобно завађених страначких лидера, који до сада нису били у стању да се уједине око било којег заједничког интереса — чак и у случајевима када је он евидентан и човеку са улице. Услед тога, скупштина не врши ни минималну контролу владе; о кључним питањима политике и конституције државе: рат у Босни и Хрватској, пропаст Републике Српске Крајине и појава 250 хиљада избеглица, Мировни споразум из Дејтона и Париза, савезни устав, републички устав, однос република и савезне државе, нити републичка нити савезна скупштина никада нису расправљале.

Можда ће једнога дана аналитичар бити у стању да, говорећи о парламентаризму у Србији и СР Југославији, изнесе проблеме везане за општу кризу парламентаризма. Засада смо још веома далеко од тога. Наравно, српски парламентаризам дели све слабости источноевропског периода транзиције: непостојање грађанског друштва, флуидни карактер политичких странака, медијску манипулацију државном телевизијом, непостојање грађанске свести и части слободног грађанина. Као и целина бившег југословенског простора, две су значајне препреке на путу модернизације и демократизације друштва: свођење целине политичког на национално и из комунистичких времена наслеђена доминантност политичког подсистема над свим другим друштвеним подсистемима. Заправо, како с правом закључује З. Голубовић: „Плуралистичка структура у којој постоје више политичких странака, сама по себи, не даје аргументе о демократској трансформацији овога. Јер, као што је показано, вишепартијски систем није имун од успостављања нове 'партијске државе'.”¹⁵

¹⁵ Golubović, Zagorka, 1994, *Socio-antropological analysis of the legacy of „real socialism” in post-communist societies – with a view on the former Yugoslavia*, *Sociologia*, 1994, October–December, 36(4): 411.

У Србији не постоји темељни друштвени консензус око вредности и институција, као ни могућност релативно равноправног надметања различитих политичких алтернатива ради подршке јавности. Оба ова елемента, а нарочито први, су неопходни услови функционисања модерног парламентаризма. Маргинализацију политичког плурализма у Србији додатно поспешује постојећи изборни закон. Рођен из августовског (1992) договора владе и опозиције у организацији Добрице Ђосића, изборни закон Србије је институционализовао систем владавине партијских олигархија. Србија је јединствена у свету по свом квази-пропорционалном изборном систему, где бирачи гласају за странку (у пракси за страначког вођу), а страначки врх накнадно одређује посланика. Дакле, носиоца опште воље или представника (репрезент) грађанина, не одређује грађанин као бирач директно — већ партијска олигархија. Овакав изборни закон забетонирао је моћ страначких лидера и није случајно алтернатива која је била понуђена бирачима на ванредним изборима децембра 1993. био избор између страначких вођа, а не избор између личности посланика и њихових програма. С обзиром на лажну пропорционалност система — поделом Србије у 12 изборних јединица и постављањем квоте од пет процената унутар сваке изборне јединице (што у 10 изборних јединица значи између 8—12 процената гласова за једно посланичко место) гласови се преливају двома најјачим странкама — мале странке немају шансе, а и средњима је веома отежан улазак у парламент. То практично значи да странке погледа на свет и странке које желе да буду алтернатива постојећем начину свођења политике на национално, практично, немају шансе за улазак у парламент. Систем има све мане а нити једну предност пропорционалног система.

Изванстраначки избор у скупштине на свим нивоима је практично немогућ, а посланици, односно одборници, мандатом нису везани за бирача него за странку. То је извор превелике власти страначких првака и ако узмемо у обзир искуства свих досадашњих прелазака са ауторитарног на демократски поредак, такозвану Роканову (S. Rokkan) хипотезу, по којој се на почетку постављена правила игре тешко мењају — баласт политичких олигархија још дуго ће бити једна од две основне кочнице демократије у Србији. Друга је цео комплекс односа и структура произашао из редукције политичког на национално. Управо из тог разлога, упркос свим страхотама рата у Хрватској и Босни и Херцеговини, није се, до сада, међу српским странкама профилирала истинска алтернатива Социјалистичкој партији, а међу такозваним страначким лидерима, тј. елити професионалних политичара — Слободану Милошевићу. Из тог разлога, Србија је поред Румуније, једина бивша социјалистичка земља директног и непрекинутог персоналног и страначког континуитета старог и у новом поретку.

Суспензијом санкција Савета безбедности час истине куцнуо је на врата. Погледајмо само неке цифре којима је плаћена ратна опција српске политичке елите. Према службеној статистици у односу на 1989. годину индустријска производња 1993. износила је само 25% а друштвени производ (ГНП) по глави становника 40% (910 долара). Индустријска производња у првој половини 1994. била је само 35% од оне из 1989. и слични резултати важе и за 1995. Државне банке су дужне становништву око 4 милијарде долара, а спољни дуг се процењује на 9 милијарди долара. Стопа незапослености је између 25—30%, а на ово се мора додати и 800.000 радника који су за време трајања санкција били на принудном одмору (40% радне снаге).¹⁶ Истовремено сви структурни узроци који су довели прво до темељне друштвене кризе, а потом и до распада државе и грађанског рата — а који су узроковани нерешеном кризом модернизације¹⁷ — и надаље су истим интензитетом на дневном реду.

Као што се види, санкције Савета безбедности ОУН су успеле као форма економског притиска. Погледајмо политичку цену којом је плаћена:

1. Разарање модернизационог супстрата економије Србије и Црне Горе, укључујући и потенцијалне носиоце тих процеса: младу, висококвалификовану радну снагу.

2. Чињеница политичке хомогенизације око Слободана Милошевића и две владајуће странке у Србији и Црној Гори — а које су основна политичка препрека трансформације југословенског (СРЈ) друштва.

3. Давање Слободану Милошевићу статуса *power-brokeга* и митотворца. Ово је разумљиво, јер услед именантних разлога утицајнији опозициони лидери и три од четири релевантне опозиционе странке (Демократска странка, Српска радикална странка и Демократска странка Србије) су сами себе избадили из игре током мировног процеса. Оне су подржале владу Милана Мартића (хрватске Србе) и Караџића (босанске Србе) у одбацивању плана контакт групе и других мировних иницијатива (план Z-4), а што се завршило потпуном војном катастрофом и етничким чишћењем од Срба Хрватске и Западне Босне, а потом и Сарајева.

Отуда, опозиција није у стању да искористи једну богомдану чињеницу. Наиме, оно што је Милошевић прихватио у Дејтону, а опозиција накнадно и прећутно верификовала, је са становишта националистичке опције далеко горе од онога због чега је био отеран први савезни премијер СРЈ, Милан Панић, у јануару 1993. Наиме, у

¹⁶ Пошарац, *op. cit.*, 331—332.

¹⁷ Проблем детаљније расправљан на другом месту: Sekelj, Laslo, 1992, *Yugoslavia: The Process of Disintegration*. Boulder and New York: *East European Monographs*, 1993. и *Време безчишћа*, Београд: ИЕС и Akademia Nova, 1996.

свом инагуралном говору посланицима Савезне скупштине, јула 1992, Панић као циљ своје владе поставља трајан мир у Босни, скидање санкција Југославији и поновну сарадњу са ОУН, КЕБС (ОЕБС) и међународном заједницом у целини. Панић је у том смислу поставио захтев за разоружање свих регуларних и нерегуларних јединица у Босни, стављање њиховог наоружања под контролу УН-ПРОФОР-а и повлачење свог наоружања бивше ЈНА у Југославију. Затим, признање свих новонасталих држава од стране СР Југославије, а оне заузврат не би правиле проблеме око континуитета СР са СФР Југославијом. Осим тога, свим новим државама насталим на тлу Југославије, Панић је понудио уговор око успостављања економске сарадње између њих и СРЈ. У свом експозеу на Лондонској мировној конференцији (јул—август 1992), Панић експлицитно прихвата признање Хрватске и Босне и Херцеговине у непромењеним границама, што Милошевић са индигнацијом одбија на самој конференцији. У септембру, овај Панићев став посланицима СПС и Српске радикалне странке служи као повод за покретање поступка за изгласавање неповерења. Поступак се привремено замрзава, до јануара 1993. када га изгласава — сада већ легитимна скупштина СРЈ.¹⁸ Али, као што децембра 1993. није умела да искористи хиперинфлацију, тако и за предстојеће савезне изборе 1996, опозиција вероватно неће бити у стању да употреби на прави начин катастрофу изазвану ратном опцијом као средством решавања српског националног питања на тлу бивше Југославије.

SERBIA: THE CHANGE WITHOUT TRANSFORMATION

Dr Laslo Sekelj

Summary

Main thesis of this paper is that in Serbia and FR Yugoslavia one can notice political changes but not a real transformation of authoritarian system into liberal-democratic and of politically ruled economy into the market economy. To create this situation of political change without social transformation was significantly helped by the UN Security Council sanctions against FR Yugoslavia, which led to unchallenged power of Slobodan Milošević and his Socialist party of Serbia. As the result, we have the main feature of political processes in Serbia after the break-down of Yugoslavia: multi-party system not as neglection but as continuation of the communist system.

Key words: Serbia, political parties, sanctions, Socialist party of Serbia, opposition.

¹⁸ Павловић, Душан, 1994, *Својна политика Југославије 1992, Гледишта*, 35 (1—6): 141—158.

Дејан Укройина

адвокатски приправник у Новом Саду

ИЗБЕГЛИЦЕ И ЉУДСКА ПРАВА*

САЖЕТАК: Основни узрок миграција избеглица и расељених лица је повреда људских права у држави порекла. Организована заштита избеглица започиње оснивањем UNHCR 1951. године. Од тада су развијени многи међународни и регионални инструменти за њихову заштиту. Проблем избеглица и расељених лица је глобалан и мултидимензионалан и захтева свеобухватно решење. Као једно од најбољих решења наводи се добровољна репатријација.

Кључне речи: људска права, UNHCR, инструменти заштите, свеобухватно решење, добровољна репатријација.

Избеглице и расељена лица представљају можда најкомпликованији проблем који се данас поставља пред светску заједницу. У Уједињеним нацијама се воде многи разговори у вези са проналажењем и применом најефективнијих начина њихове заштите и пружања помоћи. Док се неки залажу за повећање нивоа кооперације и координације рада хуманитарних организација, други указују на празнине у међународним правним актима и апелују за установљење већег броја правних стандарда на овом пољу. Сви су, међутим, сагласни да је проблем мултидимензионалан и глобалан. Било какво решење које се буде применило мора бити свеобухватно и укључити све аспекте проблема.

Подаци о броју избеглица у свету, њиховој географској распрострањености и узроцима егзодуса су доступни широкој јавности. Посматрано са хронолошког становишта, приметно је да је проблем

* Рад примљен: 27. III 1996.

избеглица доживео многе квантитативне и квалитативне промене у последњих 50 година.

1951. године, када је основан Високи комесаријат УН за избеглице (UNHCR) у свету је већ било око милион избеглица. Данас се процењује да има око 20 милиона избеглица и више од 25 милиона расељених лица. Раније је већина избеглица била из Европе, док данас углавном потичу из Азије и Африке. Данас покрети избеглица, за разлику оних у прошлости, имају форму масовних егзодуса. 80% избеглица данас су жене и деца.

Узроци егзодуса такође су бројнији и укључују природне или еколошке катастрофе. Као резултат тога, данашње избеглице се не уклапају у дефиницију садржану у Конвенцији УН која регулише њихов статус, јер се она односи на прогон због припадности одређеној раси, религији, националности, одређеној социјалној групи или због политичког мишљења. Из постојећег система заштите избеглица искључена су „расељена лица” због тога што, иако напуштају свој дом, остају на територији исте државе.

Проблем избеглица и људска права су тесно повезани. Повреда људских права представља један од главних разлога егзодуса и искључује могућност репатријације све док постоји. Такође, као проблем се појављује и онемогућавање избеглица да остваре своја права (нпр. рестриктивне мере приликом давања азила, напади припадника расистичких покрета и др.).

1. УН и проблем избеглица

Убрзани технолошки развој током двадесетог века довео је до великог протока људи. Међутим, нису све миграције добровољне. Два светска рата и око 130 оружаних сукоба након 1945. године узрок су великог броја масовног расељавања и егзодуса.

На другом заседању Генералне скупштине УН 1946. године основана је Међународна организација за избеглице (IRO), са мандатом да региструје, заштити, пресели и посредује у репатријацији избеглица. До 1952. године IRO је помогла у расељавању преко милион избеглица, репатријацији око 73.000 и смештаја око 410.000 расељених лица.

Резолуцијом 319А (IV) од 3. децембра 1949. године, Генерална скупштина УН одлучила је да оснује Канцеларију Високог комесаријата УН за избеглице. Канцеларија је установљена 1. јануара 1951. године, на период од 3 године. Према чл. 1 Статута, основни задатак UNHCR је да обезбеђује интернационалну заштиту избеглица, тражи најефективнија решења њиховог статуса, помаже владама држава да омогуће добровољну репатријацију или интеграцију избеглица. Функција Комесаријата није политичке већ хуманитарне природе.

2. Међународно избељичко право

Многи међународни инструменти установљавају и дефинишу основне стандарде за регулисање статуса избеглица. Најважнији су Конвенција УН из 1951. године и Протокол из 1967. године.

Конвенција представља основу за установљење стандарда о третману избеглица. У чл. 1. Конвенције дата је општа дефиниција избеглица која се односи на сваку особу која се „због разлога насталих пре 1. јануара 1951. године и захваљујући основаном страху од прогона због припадности одређеној раси, религији, националности, чланству у некој социјалној групи или политичкој мишљења, налази изван земље порекла и није у могућности или, захваљујући постојању страха, не жели да се стави под заштитиу те државе, или ко је без држављанства и налази се ван државе у којој је имао раније пребивалиште, и због одређених догађаја није у могућности или не жели, захваљујући постојању страха, да се врати”. Конвенција одређује минимум стандарда за третман избеглица, укључујући и основна права која им припадају. Забрањује присилан повратак особа које имају статус избеглице. У чл. 33. стипулише да „ниједна Страна уговорница не сме прогнати или вратићи избељичу, због било кој разлога, на територију где ће његов живот или слобода бити угрожени због припадности раси, религији, националности...”.

Након доношења Конвенције која се односила на избеглице које су тај статус стекле због догађаја пре 1. јануара 1951. године, увидело се да покрети избеглица нису привремена појава након II светског рата. Током 50-их и 60-их година појавили су се нови избеглички покрети, нарочито у Африци. Конвенција се није односила на њих.

Протокол из 1967. године проширује примену Конвенције на „нове избељиче”, односно на особе које су у том статусу захваљујући догађајима након 1. јануара 1951. године.

Одредбе које могу бити релевантне приликом регулисања статуса избеглица налазе се и у Конвенцији из 1949. године о заштити цивилног становништва током ратних сукоба, Конвенцији из 1954. године о статусу апатрида, Конвенцији из 1961. године о смањењу броја апатрида и Декларацији УН из 1967. године о питањима територијалног азила.

3. Регионални инструменти

— Африка: 10. септембра 1969. године Организација афричког јединства (ОАУ) усвојила је Конвенцију која се односи на проблем избеглица у Африци. Основни допринос Конвенције је у томе што проширује дефиницију избеглица са образложењем да „постојање основаног страха” није довољно прецизан услов за примену Конвенције УН на ситуацију на том континенту. Други члан афричке Кон-

венције дефинише избеглицу као особу која је „због *сиољне аџресије, окупиације, стиране доминације или доибаја који озбиљно нарушавају јавни ред у било којем делу државе, присиљена да напусти местито пребивалиште и пошрази склониште изван земље порекла*”. Конвенцијом се такође регулишу питања азила, добровољне репатријације и забрана субверзивне делатности избеглица.

— *Европа*: Савет Европе усвојио је неколико инструмената који регулишу ову проблематику. Најважнији су Европски споразум о одобравању виза за избеглице (1959), Резолуција 14 о азилу особа угрожених прогоном (1967), Европски споразум о трансферу одговорности за избеглице (1980), Препорука о усклађивању националних процедура давања азила (1981), Препорука о заштити особа које задовољавају критеријуме из Женевских конвенција, а нису формално избеглице (1984) и Даблинска конвенција која установљава критеријуме на основу којих се одређује која је држава надлежна да одлучује о азилу у случају да је иста особа захтев поднела у више држава (1990).

— *Јужна Америка*: Јужна Америка има дугу традицију у вези са решавањима питања азила. Уговор из Монтевидеа о Међународном кривичном праву, потписан 1889. године, први је регионални инструмент који говори о азилу. Након њега је тек 1954. године донета у Каракасу Конвенција о територијалном азилу, а затим и остали регионални документи. Након избијања сукоба у Централној Америци 80-их година, милиони избеглица упутили су се у суседне државе. Ове државе су 1984. године усвојиле у Картагини Декларацију о избеглицама којом су утврђени правни основи третмана, укључујући принципе забране присилног повратка, интеграције избеглица и решавања узрока егзодуса. Дефиниција избеглица слична је оној у Конвенцији Организације афричког јединства, укључујући и особе које су напустиле пребивалиште због „*урожености живоиша, стиурности и слободе, стиране аџресије, унушрацињих сукоба, озбиљних повреда људских љрава или друињ разлоија који озбиљно ремеише јавни поредак*”. Ова Декларација нема обавезујући карактер али се примењује од стране великог броја држава.

4. Избегилице и људска љрава

Азиланти и избеглице уживају сва права и слободе предвиђене међународним правом. Рад УН и UNHCR повезан је чињеницом да обе организације имају исти циљ — заштиту људског достојанства. Програм хуманитарног права УН обухвата права појединца у оквиру државе у којој има пребивалиште, а UNHCR штити њихова права након напуштања државе порекла. Практично, задатак међународне заштите обухвата превенцију присилног враћања избеглица, помоћ приликом тражења азила, давање правних савета и помоћи, осигурање сигурности избеглица, помагање при добровољној репатријацији

и пресељењу (чл. 8. Статута UNHCR). Примењују се и универзална људска права, као право на живот, слободу кретања, заштиту од тортуре итд. Сва ова права, као и грађанска, политичка, економска, социјална, чине Универзалну декларацију о људским правима.

Међутим, Декларацијом нису обухваћена сва битна права избеглица. Кључни елемент међународне заштите је право избеглице да не може бити присиљено враћен у државу из које је отишао, односно да не сме бити доведен у ситуацију у којој ће му бити угрожен живот или слобода. Ово право садржано је у чл. 33. Конвенције из 1951. године и у Конвенцији УН против тортуре и других окупних, нехуманих или деградирајућих поступака или казни. Довољан услов је постојање основане сумње да ће живот или слобода бити угрожени.

5. Повреда људских права као узрок масовних егзодуса

Од 1980. године Генерална скупштина УН и Комисија за људска права усмериле су свој рад на праћење фактора, превенцију узрока и припрему одговарајуће акције у случају егзодуса избеглица или расељених лица. Последњих година пажња је усмерена на политичке услове у државама из којих потичу избеглице, унутрашње и спољне конфликте, повреду људских права и ниво економске развијености.

Посебан проблем представља повреда права избеглица и азиланата у државама у којима су нашли уточиште. Наиме, веома је узнемирујућа чињеница да све већи број држава затвара врата пред азилантима. У порасту је тенденција међу државама које имају велики прилив избеглица, економских емиграната или странаца који су нелегално дошли на њену територију, да уводе рестриктивне мере које се најчешће огледају у компликованој процедури за добијање визе за припаднике одређених нација или чак потпуно ускраћивање виза.

Проблем избеглица не престаје уколико успеју да дођу на територију друге државе. У неким случајевима не поштује се ни минимум стандарда приликом третмана избеглица. Ту је укључен и присиљан повратак избеглица у земљу порекла. Такође су изложени физичким нападима или затварању на дужи временски период без правног основа. Избеглицама је онемогућено добијање правне или хуманитарне помоћи, ускраћује им се право на запослење, поседовање приватне својине итд. Захваљујући оваквим деградирајућим поступцима избеглице често самоиницијативно напуштају државу у којој су пронашли „уточиште”.

Честа је и повреда права на живот, слободу и сигурност. Избеглички кампови су мета оружаних напада, избеглице млађег узраста, чак и малолетници, регрутују се у војне или паравојне јединице. Посебно вулнерабилну групу чине жене и деца, с обзиром да су

често изложени физичком или сексуалном злостављању. Конвенција о праву детета из 1989. године садржи посебне одредбе о обезбеђивању адекватне заштите и хуманитарне помоћи за децу избеглице.

Током последњих година повећан је степен напада на избеглице. Данас избеглице у државама у којима су такви напади достигли енормни ниво, живе у константном страху од физичких напада и угрожавања живота и сигурности. Избеглице, као специфична група странаца, често су мета агресије расистичких група.

6. Добровољна репатријација

Кључна веза између проблема избеглица и хуманитарне помоћи је у обезбеђивању трајних решења. Чл. 1. параграф С Конвенције одређује статус избеглице као привремен. Са друге стране, репатријација је хумана само уколико је спроведена на добровољној основи и уз поштовање свих права избеглица. Такође, не може се очекивати спровођење добровољне репатријације уколико проблем повреде људских права у држави порекла није превазиђен. То је неопходан услов.

Белики изазов за светску заједницу представља и проблем расељених лица која нису у могућности да напусте своју државу и на другој територији добију потребну помоћ и заштиту. Они често остају у зонама ратних дејстава, немају приступа чистој води, ускраћена им је медицинска нега.

С обзиром да, према проценама, у свету постоји око 25 милиона расељених лица, очекује се да решавање овог проблема буде у фокусу акције светске заједнице у наредном периоду.

REFUGEES AND HUMAN RIGHTS

Dejan Ukropina

Summary

The major cause of migrations of refugees and internally displaced persons is violation of human rights in their country of origin. Organized protection of refugees started in 1951. when the UNHCR was founded. Since then many international and regional legal instruments for their protection were established. The problem of refugees and internally displaced persons is global and multidimensional, and the solution have to be comprehensive and to adress all aspects of the issue. One of the best solutions is voluntary repatriation.

Key words: human rights, UNHCR, protection instruments, comprehensive solution, voluntary repatriation.

ДАНИЛО Н. БАСТА: „ПРАВО И СЛОБОДА“*

(Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци—Нови Сад, 1994)

Историја филозофије је филозофија у њеној историјској димензији, учио је Хегел. Филозофирање је изградња духа која се одвија кроз историју. Та изградња, једнако као и градња неке грабевине, не трпи случајности (или пустоловине, како би рекао Хегел). Све што је у филозофији било случајно, што се није везивало за њено историјско ткиво, с правом је остало заборављено. Бити савремен у филозофији ни најмање не значи филозофирати о догађајима свог времена, него надовезати се на изградњу духа која је врло често у директној супротности са оним што се дешава на опште-историјској (фактичко-историјској) позорници. Тако се филозофија често развија тако рећи „упркос чињеницама“ а на (неосновану) примедбу да она тада „није у сагласности са чињеницама“, Хегел је у име свих истинских филозофа одговорио: „утолико горе по чињенице!“. Рећи ово, у филозофији права значи разликовати државног филозофа од филозофа државе. Државним филозофима ниједна држава није оскудевала али зато филозофа државе никада није било у изобиљу.

Филозофски смисао историје филозофије ову јасно одваја од хронике а њен писац није историчар него филозоф историје филозофије.

Данило Баста, аутор књиге *Право и слобода*, у потпуности је свестан оваквог стања ствари у филозофији а самим тим и у филозофији права. Већ на првој страни предговора књизи, аутор пише: „није просто реч о томе да филозофија права живи од своје повести. Више и значајније од тога, она живи кроз ту повест и као та повест“ (подвукао аутор).

Књига представља прилог историји филозофије права, али — веома је важно нагласити — историја није третирана као хронологија, него управо као филозофија у њеној историјској димензији, у овом случају из перспективе слободе.

Уосталом, и из наслова књиге је очигледно да аутор није имао намеру да напише историју једног периода филозофије права, него да један проблем — проблем односа права и слободе — сагледа са становишта одређених историјских периода, односно одређених простора. Поднаслов књиге довољ-

* Рад примљен: 1. II 1996.

но одређено говори о томе: *О перспективи слободе у стираној и нашој правној филозофији.*

Проблем права је у крајњој линији једино исправно постављен ако се посматра са становишта категорије слободе. Стога основна концепција књиге тако рећи обезбеђује вредне резултате.

Књига је конципирана у два дела — први део чине текстови који обрађују поједине проблеме који су своју афирмацију нашли код страних (пре свега немачких) аутора, односно текстови који су посвећени „мисаоном лику“ појединих филозофа (Фихте, Шелинг, Анселм Фојербах), док су у другом делу текстови везани за нашу правну филозофију, односно наше значајне филозофско-правне мислиоце (Божидар Грујовић, Јован Стерија Поповић, Борбе Тасић, Божидар С. Марковић).

Дакле, у оба дела књиге заступљен је „двоструки критеријум“ организације садржаја — проблемски и персонални. Оваквој концепцији, сама по себи је иманентна опасност угрожавања конзистентности, чему се аутор супротставља основном тематском концепцијом првог, односно другог дела књиге. Тематска нит која обједињује чланке из првог дела књиге је проблем слободе, док је то у другом делу стање, односно развој филозофије права код нас до Другог светског рата. Може се рећи, да је ова тематска хетерогеност два дела књиге уједно и њен једини недостатак, при чему свакако треба имати у виду да се он своди на техничко-организациони ниво и не доводи у питање сам садржај као оно што је основно у сваком мишљењу. При томе свакако не треба изгубити из вида ауторову напомену из предговора књизи да „за текстове ове књиге, независно од тога шта је њихов конкретан предмет, ствар правне филозофије није ништа друго доли слобода“ (стр. 8).

Књига је значајан допринос историји филозофије али њена савремена актуалност није само филозофско-историјска. Проблем слободе је понајмање питање неке „прошлости“, посебно када се промишља на начин како је то чинила немачка класична филозофија. То је напросто проблем човека, дакле такоређи надвремен проблем. Ово (и) због тога што појам човека није појам појединца, него рода (*Gattung*), како наглашава аутор књиге (стр. 94), позивајући се на Фихтеа. Дакле, човек већ само своје одређење, свој појам, конституише у људској заједници, што значи да његова друштвена егзистенција није његово спољашње, накнадно обележје, него је управо карактеристика његове генеричке природе. Друштвена егзистенција имплицира организацију с обзиром да је човек у својој егзистенцији суштински везан за људску коегзистенцију. Организација, надаље, подразумева правила која се, пак, у крајњој линији заснивају на законима слободе. Тематизирањем закона слободе доспева се до самог темеља права, с обзиром да право није ништа друго до институционализована слобода.

Афирмацију права заснованог на законитостима, насупрот праву заснованом на произвољности (заоденутој обично у неку „леgitимну вољу“: божју вољу, вољу владајуће класе и сл.) налазимо најпре у оквиру природног права. Међутим, пун замах такав приступ проблему права добија тек са трансформацијом природног у умно право. Имајући то у виду, аутор књиге с правом наглашава значај Кантовог и Фихтеовог преокрета у филозофији права управо са становишта прерастања природног у умно право (стр. 22 и 67), као и да то становиште није остало без одјека ни на нашим просторима с обзиром да је већ Јован Филиповић изједначавао природно и умно право (стр. 151). Овај преокрет је свакако један од одлучујућих разлога због којих под немачким класичним идеализмом „не треба подразумевати никакву је-

динствену и у себи заокружену филозофску оријентацију, него превасходно једну *eihoxy* филозофије” (стр. 62, подвукао аутор).

Истраживање слободе са становишта умног права подразумева и разматрање проблема признавања (другог као лица), чему се у књизи посвећује адекватно значајна пажња. Признавање је акт којим се конституише лице, апстрактна одређеност на којој се темељи како право, тако и достојанство. „Признање је принцип — не на последњем месту правни и политички — којим се делотворно могу превазићи крајности и једностраности како индивидуализма тако и колективизма” (стр. 47).

Ми смо, на нашим просторима, у последњих пола века имали много проблема са слободом, пре свега политичком (а управо је ова у темељу целокупног подручја слободе). Ми смо имали прилике да непосредно упознамо најпре тоталитаризам а затим и тиранију (па и њихову разлику). Имали смо прилике да будемо сведоци остваривања „права” изван институција, што ће рећи, сведоци насиља над институционализованом слободом. Имамо прилике да сведочимо о једном ратном времену у коме је акт признавања другог као лица остао далеко изван наше стварности.

У таквој ситуацији постајемо, надам се, неупоредиво свеснији значаја проблематизовања категорије слободе. Не постоји време у коме је књига о слободи сувишна али постоје времена, као и ово наше, у коме су такве књиге више него неопходне.

У другом делу књиге, у тексту под насловом *Један век правне филозофије на Правном факултету у Београду (1841—1941)*, аутор констатује да је на Правном факултету у Београду, почев од 1941. године, филозофија права „задуго била потиснута и безмало заборављена” (стр. 199). У овом приказу, са задовољством можемо констатовати да смо данас сведоци повратка филозофије права на Правни факултет у Београду и то у одлучујућој мери управо заслугом аутора ове књиге — проф. др Данила Басте.

Др Јанко Кубињец
адвокат у Бачком Петровцу

ВАНРЕДНА СКУПШТИНА АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ ВОЈВОДИНЕ

У Новом Саду је 20. априла 1996. године одржана ванредна Скупштина Адвокатске коморе Војводине, са једном једином тачком дневног реда: „Актуелна пореска политика према адвокатима”.

Скупштином је руководио радно председништво на челу са председником ООА у Новом Саду, г. Миодрагом Бисаловим и члановима, гђом Милицом Кулићан, адвокатом у Кикинди, г. Лазаром Гутешом, адвокатом у Вршцу, и г. Нинославом Комлушким, адвокатом у Зрењанину.

Након уводног излагања секретара Управног одбора Адвокатске коморе Војводине, г. Светозара Добросављева и расправе у којој су учествовали адвокати из Новог Сада, г. Борбе Вебер, г. Иван Матијевић, г. Милан Добросављев, г. Слободан Бељански и г. Владимир Хоровиц, г. Лазар Гутеша, адвокат из Вршца, г. Грујић Драгоје и г. Љубомир Ковачевић, адвокати из Сремске Митровице, г. Јован Секељ и г. Јован Михајловић, адвокати из Зрењанина, г. Драгомир Станисављевић, адвокат из Врбаса и г. Марјан Илић, адвокат из Старе Пазове, на Скупштини су, већином гласова, усвојени следећи

ЗАКЉУЧЦИ

1. У последњих неколико година, а нарочито у овој фискалној години, адвокати су суочени са неодговарајућом пореском политиком која се спроводи према њима и која се огледа у произвољном тумачењу закона, неблаговременом доношењу решења и непримереним обавезама њиховим могућностима, без учешћа адвоката у одговарајућем поступку и могућности да свако појединачно изнесе релевантне податке и околности за утврђивање конкретне пореске обавезе.

Овакав однос власти је и у функцији да грађане држи у покорности и несигурности, да их ућуткује и држи у неизвесности када ће и према коме применити своје дискреционо право, са чиме се адвокати не смеју помирити.

2. И поред очигледних напора ка усавршавању текста Закона о порезу на доходак грађана (од 1991. г. 14 пута мењан), његове поједине одредбе а нарочито члан 69. пружају могућности волунтаристичког приступа у тумачењу

чењу и примени, што нужно указује на потребу да услови и начин опорезивања буду прецизно дефинисани законом а никако упутствима надлежних министарстава и Републичке управе јавних прихода. Све то у циљу поштовања принципа легалитета, јединствене пореске политике и правне сигурности пореских обвезника.

3. У остваривању пореске политике, Републичка управа јавних прихода је дужна да се стриктно придржава закона и избегава да сама произвољно и екстензивно тумачи закон.

Републичка управа јавних прихода је нарочито дужна да све своје послове обави благовремено и савесно и пореска решења доноси у роковима предвиђеним законом.

Приликом доношења пореског решења Републичка управа јавних прихода је дужна да пореском обвезнику — адвокату омогући да учествује у поступку и изнесе све релевантне околности и доказе у складу са законом.

4. У циљу реализације ових закључака задужује се Управни одбор Адвокатске коморе Војводине да заједно са Адвокатском комором Србије, код Народне скупштине Републике Србије, надлежних министарстава и Републичке управе јавних прихода предузме све потребне мере ради реализације ових закључака.

Управни одбор ће до 06. 05. 1996. године сачекати исходе преговора са Републичком управом јавних прихода Србије и у зависности од исхода предузети мере у циљу остваривања закључака.

О резултатима ових својих активности Управни одбор АКВ ће известити Скупштину на првом наредном заседању.

Р. Ј.

ХРОНИКА

КОПАОНИК, 16. децембар 1995. — Прва катедра *IX* *копаоничке школе природној права („Право на животи“)* у секцији „Екологија“ изнела је следеће поруке:

1) У циљу усавршавања позитивног права неопходно је учинити напор ради поузданијег разграничења законодавних компетенција између Федерације и република чланица. Минимум законодавне надлежности Федерације у области заштите животне средине треба да садржи: дефинисање права на здраву средину, дефинисање основних еколошких правних стандарда, норме о квалитету животне средине, процену штетних утицаја, мере заштите, економске инструменте и информациони систем. Посебан проблем представља изостанак неопходних прописа који би на локалном нивоу уредили еколошку заштиту. На плану грађанско-правне заштите, у случају одговорности за опасну делатност, требало би еколошку заштиту унапредити увођењем следећих института:

а) супсидијарне одговорности државе за еколошке штете проузроковане опасним делатностима које је држава одобрила;

б) побољшањем осигурања за еколошке штете.

Усмеравање на употребу чисте или чистије технологије могло би се постићи и пореском политиком.

Преовладао је мишљење да кодификација еколошког права није препоручљива, због различитих метода заштите животне околине.

2) Будући да је еколошко право тесно повезано са ванправним еколошким дисциплинама, ваљало би да правни поредак подстакне и унапреди: еколошку едукацију и информисаност, отклањање стереотипа и погрешних представа о опасностима које угрожавају животну средину и еколошку свест становништва.

* * *

БЕОГРАД, 25. април 1996. — У организацији *Фонда демократски центар* одржан је округли сто на тему *Криза правној ауторитети и јерсијективне правне државе*. Учесници скупа су предмет разматрали са различитих аспеката, укључујући теоријски, филозофски али и прагматични. Уводна излагања су поднели проф. др Слободан Перовић, проф. др Станко Пихлер, др Вида Чок и проф. др Радослав Стојановић.

* * *

ХАГ, 7. мај 1996. — По оптужници против Душана Тадића пред *Међународним трибуналом за ратне злочине на тлу бивше Југославије*, након Нирнбершког процеса, почело је прво међународно суђење за ратни злочин. У исто време Савет безбедности изразио је забринутост због чињенице да власти у Београду, Загребу и Сарајеву не испољавају потребан степен спремности на сарадњу и указао на крајње забрињавајуће одсуство сарадње СРЈ због досадашњег неизвршења налога за хапшење три особе оптужене за ратне злочине над цивилним становништвом после пада Вуковара 1991. године.

* * *

НОВИ САД, 10. мај 1996. — Г. Рајко Деура из Републичке управе јавних прихода — подручна јединица Нови Сад, известио је представнике Адвокатске коморе Војводине да ће у 1996. години, адвокати који испуњавају услове за *платно одређивање*, бити разврстани у шест категорија и на име пореза и доприноса плаћати следеће месечне обавезе: I — до три године стажа — 417 дин.; II — од 3—5 година стажа — 828 дин.; III — од 5—10 година стажа — 948 дин.; IV — преко 10 година стажа — 1.148 дин.; V — жене са 55 и више година живота и мушкарци са 65 и више година живота, под условом да раде сами — 557 дин.; VI — адвокати почетници који су дошли из правосуђа — 749 дин.

* * *

БЕОГРАД, 10. мај 1996. — У Службеном листу СРЈ (бр. 20/96) објављена је нова *Одлука о условима и начину плаћања готовим новцем*, која на начин, ништа јаснији од оног из претходне Одлуке, прописује да имаоци жиро рачуна, почев од 11. маја 1996. године, могу „вршити исплате у готовом новцу” „под условом да су готов новац подигли са свог пословног рачуна” и да исплате евидентирају у својим пословним књигама, — физичким лицима која нису дужна да отворе пословни рачун без даљих услова, а правним лицима и радњама које су дужне да воде пословне књиге само уколико плаћање није могло бити извршено преносом средстава са рачуна на рачун.

О условима за подизање готовог новца са жиро рачуна, за властите потребе, што је до сада био основни проблем код адвоката и власника радњи, у овој Одлуци нема речи.

* * *

БЕОГРАД, 10. мај 1996. — Саветник гувернера НБЈ, г. Михајло Николић изјавио је да платформа коју је усвојила Комисија Савезне владе за односе са *Међународним монетарним фондом* и другим финансијским организацијама, практично значи да су преговори са ММФ одложени за најмање шест месеци. На питање шта се за то време може догодити гувернер Аврамовић одговорио је да ће курс динара пасти, а дугови ће се, са месечним каматама од 15%, утростручити. Истовремено, гувернер Аврамовић, који је још 29. априла 1996. затражио од г. Контића да, због опструкције преговора са ММФ, поднесе оставку на место председника Савезне владе, скренуо је пажњу на чињеницу да нови шеф преговарачког тима са Кемикал банком у

Њујорку, иако треба да заступа интересе НБЈ, ради по упутствима г. Јована Зебића, г. Косте Михајловића и г. Милоша Бојовића, а да је за мање од месец дана рада за своје услуге испоставио Народној банци Југославије рачун од 270.000 долара.

* * *

БЕОГРАД, мај 1996. — У Предлогу Закона о класификацији делатности и о рејисџу јединица разврставања, који би требало да буде на дневном реду мајског заседања Савезне скупштине, делатности под шифром 74111 (адвокатске услуге) и под шифром 74112 (остали правни послови) заједнички су описане као: „— правно заступање интереса једне стране против друге стране пред судовима или другим правним телима, од стране или под надзором лица која су чланови адвокатске коморе; — савет и заступање у грађанским споровима, у случајевима кривичних дела, у споровима у вези с радним односом и др.; — опште препоруке и савети и припрема правних докумената; — уговори о инкорпорацији (претварање у акционарска друштва), уговори о ортаклуку и слични документи у вези оснивања предузећа; — патенти и ауторска права; — припрема тапија, тестамената, старатељства и др.; — активности јавних бележника, мировних судија, арбитра, ревизора, вештака и др.”

Осим тога што садржи низ неспретних формулација и што генерички одређује више потпуно различитих и неспојивих делатности, овај законски Предлог супротан је и важећем Закону о адвокатури и служби правне помоћи, и Владином Предлогу Закона о адвокатури, који адвокатуру дефинишу као независну и самосталну професионалну делатност и другачије описују делокруг рада адвоката. Због тога су савезни посланици, г. Душан Ђурчин, адвокат у Панчеву, и г. Страхиња Кастратовић, адвокат у Београду, интервенисали амандманима. Г. Ђурчин предлаже да се под шифром 74111, уместо „адвокатске услуге” наведе „адвокатски послови — пружање правне помоћи” и да се домен рада у овој делатности, одвојено од описа делатности назване „остали правни послови”, одреди у складу са Предлогом Закона о адвокатури.

С. Б.

КРИВИЧНО ПРАВО

НЕХАТ АЛКОХОЛИСАНОГ ВОЗАЧА

Свесни нехат прихватљив је као облик виности возача који је због алкохолисаности проузроковао саобраћајни удес, ако се из свих околности случаја може закључити да он није пристао на угрожавање саобраћаја и довођење у опасност живота или тела људи.

Из образложења

Првостепеном пресудом оптужени је проглашен кривим што је, неспособан за безбедну возњу, са 2,34 g/kg алкохола у крви, управљао путничким возилом и налетео на електрични стуб, услед чега је његов сувозач задобио повреде од којих је преминуо. Првостепени суд, међутим, није прихватио квалификацију кривичног дела из оптужнице, којом је оптуженом на терет стављено умишљајно извршење основног кривичног дела из чл. 195. КЗ РС, иако је утврдио да је алкохолисаност оптуженог у директној узрочној вези са удесом и да је оптужени критичном приликом био потпуно свестан своје алкохолисаности и неспособности за возњу. За нехат као облик виности суд се определио имајући у виду да је оптужени пристао да вози тек на инсистирање свог оца, да је требало да аутомобилом пређе веома кратку релацију од око 500—1.000 метара, да је пут веома добро познавао и да се возња догодила у доба ноћи када је интензитет саобраћаја веома слаб. Због ових

околности, по оцени суда, оптужени није пристао на угрожавање саобраћаја и довођење у опасност живота или тела људи или имовине већег обима, него је само олако држао да успут неће наићи на друге учеснике у саобраћају и да ће кратку релацију прећи безбедно.

Врховни суд Србије одбио је жалбу јавног тужиоца, у којој се одлука о блажем облику виности оспорава, прихватајући у свему образложење првостепеног суда. И по мишљењу Врховног суда, услед свих наведених околности, „оптужени је олако држао да ће пут (иако је алкохолисан и неспособан за возњу) прећи безбедно, дакле поступао је нехатно у односу на основно дело”.

(Окружни суд у Новом Саду, К. 18/94. од 7. III 1995. и Врховни суд Србије, Кж. I-660/95. од 14. XII 1995)

Изабрао и приредио
Слободан Бељански
адвокат у Новом Саду

ГРАЂАНСКО ПРАВО

ЗАТЕЗНА КАМАТА И ДЕВИЗНА ПОТРАЖИВАЊА

Када су странке домаћа лица, тада на девизна потраживања у динарској противвредности тужилац има право на затезну камату по домицилној стопи земље валуте у динарској противвредности на дан исплате а не по члану 2. Закона о затезној камати.

Из образложења

Пресудом Вишег привредног суда у Београду преиначена је пресуда првостепеног суда у одбијајућем делу захтева, тако што је тужени обавезан да тужиоцу исплати динарску противвредност 38.689 DEM по курсу по коме пословне банке плаћају немачку марку на дан исплате са затезном каматом прописаном Законом о висини стопе затезне камате од дана доспелости до исплате. Врховни суд је делимично уважио ревизију туженог и то у погледу досуђене затезне камате, преиначавајући у овом делу пресуду Вишег привредног суда у Београду тако што се тужени обавезује да на досуђени износ главног дуга плати тужиоцу затезну камату по домицилној стопи која важи за DEM у динарској противвредности. Како се у овој ствари ради о обавези плаћања иностране валуте у динарској противвредности на дан плаћања, а странке су домаћа лица, то се висина стопе затезне камате не може одредити по Закону о висини стопе затезне камате. Због тога, тужилац има право само на камату на наведени износ и за назначени период по домицилној стопи одговарајуће валуте.

(Врховни суд Србије, Рев. 168/94. од 8. јуна 1994. године)

ПРИВРЕМЕНА МЕРА И ОБАВЉАЊЕ ОСНОВНЕ ДЕЛАТНОСТИ

Привремена мера не може бити такве садржине да дужнику онемогућава рад из делатности за коју је регистрован.

Решењем првостепеног суда (дужник је банка) одбијен је приговор дужника поднет против решења привредног суда, као неоснован, а тим решењем у изреци под I усвојен је предлог повериоца да се ради обезбеђења новчаног потраживања у износу од 182.000 USA долара и 2.500.000 FRF, дужнику забрани да располаже покретним стварима, покретним инвентаром, сликама, телекомуникационим апаратима уз претходни попис наведених

покретних ствари, као и другим покретним стварима које су власништво дужника. У изреци под II забрањено је дужнику да користи средства из трезора, с тим што се има извршити печатање трезора у висини за коју је одређена привремена мера у ставу I изреке. У ставу III изреке наложено је Служби за платни промет да дужнику и трећем лицу по налогу дужника забрани исплату износа до висине одређене у ставовима I и II изреке решења, са рачуна дужника, док је у изреци под IV одређено да привремена мера траје до потпуног намирења потраживања. Виши привредни суд у Београду је уважио жалбу дужника, укинуо горе наведено решење и предмет вратио првостепеном суду на поновни поступак и одлуку, истичући и следеће: Основано се у жалби указује да је решење којим је усвојена привремена мера донето на непотпуно утврђеном чињеничном стању, јер из разлога тог решења и утврђеног чињеничног стања се не може извести поуздан закључак да је поверилац учинио вероватним постојање потраживања и опасност да ће без предложене мере дужник осујетити или знатно отежати наплату потраживања, тиме што ће своју имовину отуђити, прикрити или на други начин истом располагати — члан 265. Закона о извршном поступку, а ово поготову што су против извршне исправе поднети ревизија, захтев за заштиту законитости и предлог за понављање правоснажно окончаног поступка. Сем тога, првостепени суд приликом доношења побијаног решења о усвајању привремене мере није довољно ценио ни околност да је основна делатност дужника бављење банкарским пословима и да ли се усвајањем предложене привремене мере дужнику онемогућава рад из делатности за коју је регистрован. У поновном поступку ће суд поново ценити да ли су се стекли сви законски услови за усвајање привремене мере, па потом донети нову одлуку по приговору дужника против решења о усвајању привремене мере.

(Виши привредни суд у Београду, Пж. 1302/95. од 28. фебруара 1995. године)

Образложење решења о укидању привремене мере садржи извесну противречност. Наиме, другостепени суд сматра да се на основу утврђеног чињеничног стања не може извести поуздан закључак да је поверилац учинио вероватним постојање потраживања, поготово што је дужник против извршне исправе уложио ревизију, захтев за заштиту законитости и захтев за понављање правоснажно окончаног поступка.

Дакле, по мишљењу суда, чак и правоснажна исправа којом је утврђено потраживање недовољно указује на вероватност потраживања, а улагање ванредних правних лекова још више умањују степен вероватности потраживања.

Овакво становиште суда, ако постане пракса, озбиљно угрожава сврху привремене мере. Потраживања утврђена правоснажном судском одлуком по својој природи не могу, у поступку издавања привремене мере, бити третирана као мање или више вероватна, јер поседују квалитет више од вероватности, а то је да су у правоснажно окончаном судском поступку утврђена. У супротном не само што се негира ауторитет суда, већ долази до правне неизвесности. Крајње је време да се одредбе Закона о извршном поступку које регулишу услове и поступак за издавање привремене мере прецизније уреде, јер њихов значај због ефикасности често превазилази значај мериторне одлуке.

Израбао, приредио и коментарисао
Предраг Веселиновић
адвокат у Новом Саду

РЕЛЕВАНТНОСТ УПИСА ПРАВА ВЛАСНИШТВА У ЗЕМЉИШНЕ КЊИГЕ

Код куповине пољопривредног земљишта није довољно да купац провери стање власништва у земљишним књигама, већ је дужан да провери и стварно стање поседа.

Пресудом првостепеног суда наложено је брисање уписа права својине на пољопривредном земљишту извршено у корист тужених и одређена успостава ранијег зкњ. стања, а тужени обавезани да предају посед некретнина.

Првостепени суд образлаже: „До неспровођења пресуде овог суда П. 132/73. није дошло због тога јер тужитељ до 7. 02. 1992. год. исту пресуду није доставио на процену ради разреза пореза на промет. Тај порез на промет по тој пресуди је уплаћен тек 23. 03. 1992. године”. Позивајући се на правно становиште Врховног суда Србије бр. Рев. 4740/92. од 30. 12. 1992. г. првостепени суд даље наводи: „Према томе није било услова да тужитељи стекну суштински својину на спорној некретнини већ само да се фактички упишу у земљишној књизи... Цењена је чињеница да тужитељ није био задужен за порез већ зкњ. власници, али то није од значаја за савесност туженог. То има значаја само толико колико се то односи на обавезе према држави.”

Другостепени суд је потврдио првостепену пресуду и у образложењу наводи: „Правилно резонује првостепени суд да тужени нису били савесни и да се само на основу стања у земљишној књизи, и уписом у земљишну књигу купац не може сматрати јачим у праву насупрот ранијем сопственику, јер је правоћном пресудом истог суда под бројем П. 132/73. од 17. јуна 1974. године тужитељ постао власник предметних некретнина. То што поменута пресуда није спроведена у земљишној књизи, не значи и да је тужитељ изгубио право власништва на тим некретнинама...” „Правилно резонује првостепени суд да није било услова да тужени стекну суштински својину на спорној некретнини, већ да се само фактички упишу у земљишној књизи, обзиром да до промене у земљишној књизи на основу правоћне пресуде није дошло из разлога описаних и побијаној пресуди.”

Пресудом Врховног суда Србије бр. Рев. 4770/95. одбијена је као неоснована ревизија тужених против пресуде Окружног суда у Новом Саду бр. Г.ж. 2800/94. од 8. 03. 1995. године.

Врховни суд Србије у образложењу пресуде, између осталог, наводи: „Према сагласном утврђењу судова тужени су у по 3/40 уписани као власници и од пролећа 1992. г. налазе се у поседу спорне непокретности коју (спорне сувласничке уделе) су по уговору од 12. марта 1992. г. купили од земљишнокњижног власника поуздајући се само у земљишне књиге, а не проверавајући да у нарави непокретности држи тужилац као стварни (претпостављени) власник по правоснажној пресуди”... „То због тога што је то његово право утврђено правоснажном пресудом пре него што су тужени уговором од 12. марта 1992. г. купили спорне сувласничке делове и при томе (при куповини) поступали грађанско правно несавесно, јер су били дужни да провером стварног стања поседа утврде да ли је њихов продавац стварни власник непокретности коју купују. Пропустивши да то учине поступили су грађанско правно несавесно, па су због тога у односу према тужиоцу слабији у спорном праву својине на спорним сувласничким уделитема спорне непокретности.”

(Врховни суд Србије, Рев. 4770/95)

Коментар

Оваквим становиштем Врховног суда Србије дезавуисана је одредба чл. 33. Закона о основним својинско-правним односима, као и начела јавности, формалитета, приоритета и легалитета, а посебно јавности и приоритета уписа у земљишне књиге.

Судови позивањем на пресуду из 1973. године подржавају странке да избегавају плаћање пореза на промет некретнина, судских такси, пореза на пољопривредно земљиште, као што је то у овом предмету био случај. Пресуда из 1973. године могла је да послужи тужиоцу само као основ за укњижбу права власништва тада када је постала правоснажна и извршна, а не након 20 година. Што то право није искористио је његов пропуст, а судови су погазили начело приоритета уписа у земљишне књиге.

Пресудама су уведени нови појмови власништва, као нпр. „формално”, „стварно”, „претпостављено”, „суштинско”.

Изабрао, приредио и коментарисао

Сима Сакач
адвокат у Жабљу

**СА СЕДНИЦЕ УПРАВНОГ ОДБОРА
одржане 10. 05. 1996. године**

1. Миуца Тодор, дипломирани правник рођен 23. 02. 1953. године, уписује се 10. 05. 1996. године у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Вршцу, Војвођанских бригада 23.

2. Стојшић Живанка, дипломирани правник, рођена 05. 09. 1959. године, уписује се 10. 05. 1996. године у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Ковину, Трг ослобођења 5.

3. Пурар Јован, дипломирани правник, рођен 18. 01. 1959. године, уписује се 10. 05. 1996. године у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Новом Саду, Милетићева 31.

4. Танкосић Драган, дипломирани правник, рођен 17. 07. 1965. године, уписује се 10. 05. 1996. године у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Новом Саду, Максима Горког 43.

5. Уписује се у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду Мазинанин Милица, рођена 08. 07. 1967. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Мазинанин Бранислава, адвоката у Инђији, дана 10. 05. 1996. године.

6. Уписује се у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду Шкорић Чедомир, рођен 06. 10. 1964. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Милић Косте, адвоката у Новом Саду, дана 10. 05. 1996. године.

7. Уписује се у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду Јелић Љиљана, рођена 10. 01. 1956. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Васиљевић Милана, адвоката у Кули, дана 10. 05. 1996. године.

8. Условно се уписује Ковачевић Радислава, дипломирани правник, рођена 02. 03. 1961. године, у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Инђији, Тржни центар Л-Д, лок. 38, са даном давања свечане изјаве.

9. Условно се уписује Комленац Влајко, дипломирани правник, рођен 22. 03. 1949. године, у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Шиду, Светог Саве 14, са даном давања свечане изјаве.

10. Условно се уписује Теодоровић Андрија, дипломирани правник, рођен 18. 11. 1944. године, у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Вршцу, Васка Поле 3/2, са даном давања свечане изјаве.

11. Условно се уписује Шљапић Предраг, дипломирани правник, рођен 09. 05. 1952. године, у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Вршцу, Васка Попе 3/2, са даном давања свечане изјаве.

12. Брише се из Именика адвоката Адвокатске коморе Војводине Татић Бошко, адвокат у Зрењанину, са даном 10. 04. 1996. године, ради пензионисања. Именовани и након пензионисања задржава чланство у Фонду посмртнине АКВ. — Поповић Зоран, адвокат у Зрењанину, одређује се за преузимаатеља адвокатске канцеларије Татић Бошка.

13. Брише се из Именика адвоката Адвокатске коморе Војводине Терек Францишка, адвокат у Палићу, са даном 10. 05. 1996. године, на лични захтев. — Фехер Оплетан Ендре, адвокат у Палићу, одређује се за преузимаатеља адвокатске канцеларије Терек Францишке.

14. Брише се из Именика адвоката Адвокатске коморе Војводине Радојев Зорица, адвокат у Јасенову, са даном 31. 03. 1996. године, због пензионисања. — Михаиловић Соња, адвокат у Белој Цркви, одређује се за преузимаатеља адвокатске канцеларије Радојев Зорице.

15. Ковачев Миодраг, адвокат у Беочину, одређује се за преузимаатеља адвокатске канцеларије Ветнић Штефаније.

16. Брише се из Именика адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине Стојановић Тамара, адвокатски приправник у Новом Саду, на адвокатско-приправничкој вежби код Могих Борислава, адвоката у Новом Саду, са даном 10. 04. 1996. године.

17. Узима се на знање да је Гајић Живко, адвокат у Новом Саду, привремено спречен да обавља адвокатску делатност почев од 01. 03. 1996. године, због болести. — Михајлов Милан, адвокат у Новом Саду, поставља се за привременог заменика Гајић Живку, адвокату у Новом Саду.

18. Узима се на знање да је Недић Мирослав, адвокат у Панчеву, привремено спречен да обавља адвокатску делатност почев од 01. 03. 1996. године, због болести. — Вучковић Никола, адвокат у Панчеву, поставља се за привременог заменика Недић Мирославу, адвокату у Панчеву.

19. Узима се на знање да Филиповић Љубић Милки, адвокату у Суботици, мирују сва права и обавезе адвоката, почев од 01. 05. до 31. 08. 1996. године. — Филиповић Лајчо, адвокат у Суботици, одређује се за привременог заменика Филиповић Љубић Милки, адвокату у Суботици.

20. Узима се на знање да је Нанић Радмила, адвокат у Новом Саду, након привремене спречености наставила са радом почев од 02. 08. 1993. године. — Томић Биљана, адвокат у Новом Саду, разрешава се дужности привременог заменика Нанић Радмиле, адвоката у Новом Саду.

21. Разрешава се Мазивић Бранислав, адвокат у Инђији, дужности привременог заменика Личина Бранка, адвоката у Инђији, обзиром да је довршио све преузете предмете.

22. Узима се на знање да је Бошњаковић Соња, адвокатски приправник у Новом Саду, прекинула адвокатско-приправничку вежбу код Сикимић Срђана, адвоката у Новом Саду дана 15. 04. 1996. године, те да исту наставља код Бошњаковић Александра, адвоката у Новом Саду, дана 16. 04. 1996. године.

23. Узима се на знање да је Владуловић Владица, адвокатски приправник у Новом Саду, променила презиме у Вуковић.

24. Бјелетић Биљани, адвокатском приправнику у Панчеву, на адвокатско-приправничкој вежби код Зарија Корнела, адвоката у Панчеву, продужава се адвокатско-приправничка вежба до 25. 09. 1996. године.

25. Узима се на знање да је Тиквицки Стеван, адвокат у Хоргошу, преселио седиште своје адвокатске канцеларије у Нови Кнежевац, Иве Андрића 13, почев од 01. 05. 1996. године.

26. Узима се на знање да је Дамески Благоја, адвокат у Петроварадину, преселио седиште своје адвокатске канцеларије у Нови Сад, Стевана Чаленића 2/1, почев од 11. 03. 1996. године.

27. Узима се на знање да је Буцко Берћ, адвокат у Суботици, преселио своју адвокатску канцеларију на адресу Матка Вуковића 9, почев од 10. 04. 1996. године.

28. Узима се на знање да је Брборић Лазар, адвокат у Новом Саду, преселио своју адвокатску канцеларију на адресу Словачка 4, почев од 15. 04. 1996. године.

29. Узима се на знање да је Поповић Бранивој, адвокат у Новом Саду, преселио своју адвокатску канцеларију на адресу Максима Горког 43, почев од 09. 04. 1996. године.

30. Узима се на знање да је Срдић Мира, адвокат у Руми, преселила своју адвокатску канцеларију на адресу ЈНА 143, почев од 01. 04. 1996. године.

31. Одобрава се Уговор о заступању, закључен дана 04. 03. 1996. године између „Интеграл — водовод и грејање” д.д. из Суботице, и Јакшић Томислава, адвоката у Палићу.

32. Одобрава се Уговор о заступању, закључен дана 01. 04. 1996. године између „Лукас” д.о.о. из Суботице, и Инђић Драгана, адвоката у Суботици.

33. Одобрава се Уговор о заступању, закључен дана 01. 04. 1996. године између Предузећа „Аташе” из Суботице, и Инђић Драгана, адвоката у Суботици.

34. Одобрава се Уговор о заступању, закључен дана 23. 04. 1996. године између ДП „Тиса” из Сенте, и Фењсароши Золтана, адвоката у Сенти.

35. Одобрава се Уговор о заступању, закључен дана 01. 04. 1996. године између Предузећа „Плави голуб” из Суботице, и Инђић Драгана, адвоката у Суботици.

Управни одбор

Теме „Гласника“ за 1996. годину:
РЕФОРМА КРИВИЧНОГ ЗАКОНОДАВСТВА (рок за предају радова 1. VII 1996)
ПРАВНА ДРЖАВА И АДВОКАТУРА (рок за предају радова 1. IX 1996)
ДАНАШЊИ ОБЛИЦИ ДЕЛИКТА МИШЉЕЊА (рок за предају радова 1. X 1996)

Уреднички одбор „Гласника“ моли своје сараднике да текстове за објављивање опреме уважавајући следеће сугестије:

- име, презиме, звање и занимање аутора исписати у левом углу прве странице изнад наслова, у прилозима за рубрике „чланци“ и „расправе“, а за рубрику „прикази“ и остале рубрике, на крају текста;
- радове куцати на пуној хартији само са једне стране листа, са таквим проредом и рубом да на једној страни има око 28 редова са по 60 словних места у реду;
- обим радова не би требало да прелази за чланке 15 страница, за расправе 10 страница, а за приказе и остале прилоге 6 страница;
- речи које треба да буду штампане латиницом, подвући црвеним, а речи које треба да буду штампане курзивом подвући црним или плавим;
- фусноте сврстати по редним бројевима на крају текста, у истом прореду као текст, уз навођење података овим редом: име или иницијал имена и презиме аутора, назив дела или часописа, број књиге или тома (ако постоје), место издавања, година издавања (за часописе број и годиште), број странице (иза скраћенице стр.); ознаку *op. cit.* користити уместо назива дела и места и године издавања када се исто дело поново цитира на прескок, а ознаку *ibid.* када се исто дело цитира узастопно;
- радове треба потписати и уз њих приложити податке о адреси, броју телефона и броју жиро рачуна аутора;
- уз чланке је пожељно приложити сажетак на српском (иза наслова) и енглеском језику (иза завршетка текста), са кључним речима, не дужи од половине једне куцане странице.

ГЛАСНИК
АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ ВОЈВОДИНЕ

излази 12 пута годишње
у месечним свескама

Оснивач, власник и издавач: Адвокатска комора Војводине.
Годишња претплата: за земљу 120,00 дин., за иностранство
40 USA долара (жиро-рачун број 45700-678-2-2047
са знакомом „за Гласник“)

Овај број закључен је 14. V 1996. године.

Према мишљењу Секретаријата за информације
Републике Србије бр. 413-01-412/91-01 од 11. априла
1991. године на ову публикацију плаћа се основни
порез на промет по Тарифном броју 8. став 1. тачка 1.
алинеја 10. Тарифе основног пореза на промет.

Компјутерски слог: Младен Мозетић, ГРАФИЧАР, Нови Сад

Штампа: ГРАФО-ОФСЕТ, Сремска Каменица

